# Socialutskottets betänkande 1985/86:17

om anslag till socialt behandlingsarbete, alkohol- och narkotikapolitik (prop. 1985/86:100, bil. 7 delvis)

SoU 1985/86:17

## Sammanfattning

I betänkandet behandlas regeringens i proposition 1985/86:100, bil. 7 (socialdepartementet) framlagda förslag om anslag för budgetåret 1986/87 under avsnitt H. Socialt behandlingsarbete, alkohol- och narkotikapolitik samt avsnitt I. Internationell samverkan. I anslutning till avsnittet H. Socialt behandlingsarbete, alkohol- och narkotikapolitik behandlas ett antal motionsyrkanden.

Utskottet tillstyrker regeringens förslag till medelsanvisningar och avstyrker samtliga motioner.

Mot utskottets beslut i fråga om stöd till Familjehemmens riksförbund reserverar sig utskottets m-, c- och fp-ledamöter. M-och c-ledamöterna reserverar sig också beträffande bidrag till arbetsmarknadens organisationer. M-ledamöterna reserverar sig vidare beträffande bidrag till missbrukarvård, medelsanvisning för bidrag till organisationer m. m., samordning för bekämpande av narkotikamissbruket, de utslagnas bostadssituation och åtgärder mot alkohol- och narkotikamissbruket. C-ledamöterna reserverar sig beträffande utveckling av vårdinsatser för narkomaner. Slutligen reserverar sig utskottets vpk-ledamot beträffande medelsanvisning till utvecklings- och försöksverksamhet, åtgärder mot prostitution och en utredning av narkotikadefinitionen.

## FEMTE HUVUDTITELN

### Proposition 1985/86:100 bil. 7

Regeringen har under punkterna H 1–H 4 (s. 155–163) föreslagit att riksdagen för budgetåret 1986/87 anvisar

(H 1) till Upplysning och information på drogområdet m. m., ett reservationsanslag av 4 769 000 kr.,

(H 2) till Bidrag till missbrukarvård m. m., ett förslagsanslag av 810 000 000 kr.,

(H 3) till Bidrag till organisationer, ett reservationsanslag av 45 932 000 kr.,

(H 4) till Utvecklings- och försöksverksamhet, ett reservationsanslag av 28 466 000 kr.

Regeringen har under punkterna I 1 och I 2 (s. 165–166) föreslagit att riksdagen för budgetåret 1986/87 anvisar



1 *Riksdagen 1985/86. 12 saml. Nr 17*

(I 1) till Bidrag till världshälsoorganisationen samt internationellt socialpolitiskt samarbete m. m., ett förslagsanslag av 29 245 000 kr.,

(I 2) till Vissa internationella kongresser i Sverige, ett reservationsanslag av 1 000 000 kr.

## Motioner

I motion 1985/86:So201 av Sten Svensson (m) och Björn Körlof (m) hemställs att riksdagen som sin mening ger regeringen till känna vad som i motionen anförts om lokal och regional samordning av resurser för bekämpande av narkotikamissbruket i enlighet med vad som anförts i motionen.

Motivering till motionen finns i motion 1985/86:Ju602.

I motion 1985/86:So205 av Birgit Friggebo (fp) hemställs att riksdagen som sin mening ger regeringen till känna behovet av en ny samlad plan för att göra "rent hus med knarket".

Motivering till motionen finns i motion 1985/86:Ju604.

I motion 1985/86:So207 av Inga Lantz m. fl. (vpk) hemställs att riksdagen beslutar att hos regeringen begära en utredning av narkotikadefinitionen i enlighet med vad som anförts i motionen.

I motion 1985/86:So208 av Ulf Adelsohn m. fl. (m) hemställs att riksdagen som sin mening ger regeringen till känna vad som i motionen anförts om åtgärder mot alkohol- och narkotikamissbruk.

Motivering till motionen finns i motion 1985/86:Ju607.

I motion 1985/86:So219 av Marianne Karlsson (c) hemställs att riksdagen beslutar att ett register över alla narkomaner skall upprättas i varje län.

Motivering till motionen finns i motion 1985/86:T256.

I motion 1985/86:So220 av Inga Lantz m. fl. (vpk) hemställs

1. att riksdagen hos regeringen begär att socialstyrelsen får i uppdrag att se över familjehemsverksamheten för att undanröja de av JO dokumenterade bristerna,

2. att riksdagen som sin mening ger regeringen till känna att socialtjänsten måste ges en resursram, stor nog att garantera dess innehåll.

I motion 1985/86:So224 av Göran Magnusson (s) hemställs att riksdagen beslutar att kokain (cocainum INN) och fencyklidin (phencyclidinum INN) överförs till narkotikaförteckning 1.

I motion 1985/86:So225 av Göran Magnusson m. fl. (s) hemställs att riksdagen som sin mening ger regeringen till känna vad i motionen anförts om alkoholpolitik, folkhälsa och informationskampanj.

I motion 1985/86:So231 av Bengt Westerberg m. fl. (fp) hemställs

1. att riksdagen beslutar att som sin mening ge regeringen till känna vad i motionen anförts om kvinnors alkoholmissbruk,

2. att riksdagen beslutar att som sin mening ge regeringen till känna vad i motionen anförts om utveckling av vårdmetoder.

Motivering till motionen finns i motion 1985/86:Sk815.

I motion 1985/86:So236 av Elver Jonsson (fp) och Erling Bager (fp) hemställs att riksdagen hos regeringen begär förslag till åtgärder för att förverkliga i motionen nämnda alkoholfria sektorer.

I motion 1985/86:So237 av Lars Werner m. fl. (vpk) hemställs att riksdagen med ändring i proposition 1985/86:100, bil. 7 (socialdepartementet), H 4. Utvecklings- och försöksverksamhet beslutar anvisa 20 000 000 kr. utöver regeringens förslag att användas för ekonomiskt stöd till kvinnohus enligt vad i motionen anförts.

I motion 1985/86:So239 av Lena Öhrsvik m. fl. (s) hemställs

1. att riksdagen som sin mening ger regeringen till känna vad i motionen anförts om socialtjänstens grundsatser och utveckling,

2. att riksdagen som sin mening ger regeringen till känna vad i motionen anförts om det oförenliga i en ökad tvångslagstiftning och en demokratisk utveckling av socialtjänstlagstiftningen.

I motion 1985/86:So241 av Nils Carlshamre m. fl. (m) hemställs, såvitt här är i fråga (yrkande 4), att riksdagen hos regeringen begär åtgärder för att förbättra de utslagnas bostadssituation i enlighet med vad som anförts i motionen.

I motion 1985/86:So246 av Lars Werner m. fl. (vpk) hemställs att riksdagen som sin mening ger regeringen till känna vad i motionen anförts om ytterligare satsning på social jourverksamhet för att stödja prostituerade kvinnor.

Motivering till motionen finns i motion 1985/86:Ju621.

I motion 1985/86:So248 av Nils Carlshamre m. fl. (m) hemställs, såvitt här är i fråga (yrkande 2), att riksdagen vid behandlingen av proposition 1985/86:100, bil. 7, beslutar att för budgetåret 1986/87 under anslaget H 2. Bidrag till missbrukarvård anvisa 425 000 000 kr.

I motion 1985/86:So249 av Nils Carlshamre m. fl. (m) hemställs

1. att riksdagen som sin mening ger regeringen till känna vad i motionen anförts om annan anslagsdisposition,

2. att riksdagen som sin mening ger regeringen till känna att vad som under anslaget H 3. Bidrag till organisationer, avses tillkomma organisationer som bedriver rehabiliteringsarbete (p. 4 s. 159) jämfört med föredragandes beräknade ändring bör höjas med 13,5 milj. kr.,

3. att riksdagen under förutsättning av bifall till yrkande 2 beslutar att för budgetåret 1986/87 anvisa 55 932 000 kr.

I motion 1985/86:So250 av Kenth Skårvik (fp) och Ingemar Eliasson (fp) hemställs att riksdagen som sin mening ger regeringen till känna att föreningen Familjehemmens riksförbund bör kunna beviljas statligt stöd för sin verksamhet från t. ex. anslaget Bidrag till organisationer.

I motion 1985/86:So253 av Alf Svensson (c) hemställs, såvitt här är i fråga (yrkandena 2 och 6),

2. att riksdagen som sin mening ger regeringen till känna vad som ovan anförts om införande av nykerhets-och narkotikanämnder i alla kommuner.

6. att riksdagen som sin mening ger regeringen till känna vad som ovan anförts avseende vårdinsatser för narkotikamissbrukare.

I motion 1985/86:So254 av Rune Gustavsson m. fl. (c) hemställs, såvitt här är i fråga (yrkandena 2, 6 och 8),

2. att riksdagen beslutar som sin mening ge regeringen till känna vad i motionen anförts om behovet av fortsatta insatser inom området opinionsbildning m. m.,

6. att riksdagen beslutar att som sin mening ge regeringen till känna 8. att riksdagen beslutar att hos regeringen begära förslag till utveckling av narkomanvårdsinsatserna så som i motionen anförts.

I motion 1985/86:So475 av Elver Jonsson (fp) och Gudrun Norberg (fp) hemställs att riksdagen beslutar att som sin mening ge regeringen till känna vad som i motionen anförts om att nya rutiner utformas vid akutmottagningar m. m. i avsikt att förbättra kunskapen om orsakerna till olycksfall.

# Utskottet

## Inledning

Riksdagen antog hösten 1984 en proposition om samordnad och intensifierad narkotikapolitik (1984/85:19, SoU 8, rskr. 264), grundad på ett omfattande utredningsmaterial bl. a. från den av regeringen 1982 tillkallade narkotikakommissionen. I propositionen anförde statsrådet Ingvar Carlsson bl. a. att målet för samhällets insatser på området är att skapa ett narkotikafritt samhälle. Medlet för detta angavs vara en samordnad narkotikapolitik, innebärande att samhället reagerar entydigt och handlar konsekvent, att befintliga resurser utnyttjas effektivare, att ansvarsfördelningen mellan olika myndigheter och organ blir klarare, men framför allt att samhällets insatser stärks och blir så heltäckande att ingen hamnar utanför dem.

I propositionen anförde vidare statsrådet Sigurdsen bl. a. att drogproblemet måste sättas in i ett större sammanhang så att förståelsen för orsakerna bakom missbruket och missbrukarens situation ökas. Hon framhöll också vikten av att droginformationen kommer in som ett reguljärt inslag inom många verksamhetsområden. Folkrörelsernas och organisationernas engagemang i drogfrågorna angavs som en förutsättning för att det skall bli möjligt att komma till rätta med drogproblemen. Varje organisation och varje förening måste enligt propositionen självständigt och utifrån sina förutsättningar få välja arbetssätt och insatser.

I regeringens proposition, Utvecklingslinjer för hälso- och sjukvården m. m. (prop. 1984/85:181, SoU 28, rskr. 400), redovisades bl. a. världshälsoorganisationens (WHO) hälsostrategi för Europa, vilken antogs av medlemsstaterna år 1984. Ett av målen för denna är att minska alkoholkonsumtionen med 25 % till år 2 000.

Riktlinjer för alkoholpolitiken fastslogs 1977 (prop. 1976/77:108, SkU 1976/77:40) efter ett mångårigt utredningsarbete. Under bred enighet fastställdes då ett samlat alkoholpolitiskt program med tonvikt på socialpolitiska insatser i vid mening och ökade resurser till förebyggande åtgärder och

upplysningsverksamhet med målsättningen att begränsa den totala, alltför höga alkoholkonsumtionen och att komma till rätta med alkoholmissbruket. I riktlinjerna ingår en aktiv prispolitik, försäljning av alkohol i kontrollerade former och en omfattande opinionsbildning.

Det centrala ansvaret för samhällets alkoholpolitik lades på socialstyrelsen och en därtill knuten nämnd, a-nämnden.

Det centrala ansvaret ligger fortfarande på socialstyrelsen. Den till socialstyrelsen knutna a-nämnden har emellertid avvecklats fr. o. m. den 1 juli 1985 (prop. 1984/85:19, SoU 1984/85:8). Dess roll som initiativtagare och talesman för folkrörelserna i drogfrågor har i stället lagts på ett *alkohol- och narkotikapolitiskt råd* med representanter bl. a. för folkrörelser och organisationer som i sin verksamhet arbetar med drogfrågor. Rådet är knutet till regeringen och skall skapa direktkontakter i olika drogpolitiska frågor mellan folkrörelserna och regeringen. Avsikten är att rådet skall vara ett forum för ömsesidig information om pågående och planerad verksamhet samt för diskussion om behov av åtgärder. I rådet skall också kunna tas upp olika förslag om t. ex. undersökningar av utvecklingen på drogområdet. Samtidigt kvarstår *Centralförbundet för alkohol- och narkotikaupplysning (CAN)* som ett organ för folkrörelserna med uppgift främst att förmedla basfakta på drogområdet, följa drogutvecklingen och sprida information om förändringarna.

Efter förslag av narkotikakommissionen har regeringen vidare tillsatt ett *samordningsorgan för narkotikafrågor inom regeringskansliet*. Uppgiften är att svara för den centrala samordningen av narkotikapolitiken. Samordningsorganet skall verka för en effektivisering av samhällets insatser mot narkotika och kontinuerligt föreslå regeringen åtgärder i detta syfte.

Samordningsorganet består av en representant för statsrådsberedningen samt för en av vardera justitiedepartementet, socialdepartementet och finansdepartementet. Socialdepartementets företrädare är ordförande och sammankallande.

Enligt *socialtjänstlagen* (1980:620) har kommunen det yttersta ansvaret för att de som vistas i kommunen får det stöd och den hjälp som de behöver (3 §). Till socialnämndens uppgifter hör bl. a. att svara för omsorg och service, upplysningar, råd, stöd och vård, ekonomisk hjälp och annat bistånd till familjer och enskilda som behöver det (5 §). Nämnden skall även stödja den enskilde missbrukaren och se till att han får den hjälp eller vård som behövs för att komma ifrån missbruket (11 §).

En av socialtjänstlagens viktigaste utgångspunkter är att socialtjänstens insatser i individuella ärenden skall präglas av frivillighet och självbestämmande. Socialtjänstlagen kompletteras av *lagen (1981:1243) om vård av missbrukare i vissa fall (LVM) och lagen (1980:621) med särskilda bestämmelser om vård av unga (LVU)*, vilka reglerar möjligheterna att bereda någon vård oberoende av samtycke i vissa fall av trängande vårdbehov.

*Socialberedningen* (S 1980:07) har till uppgift bl. a. att följa och utvärdera socialtjänstereformen. Beredningen erhöll i december 1982 nya direktiv (Dir. 1982:106) som ersätter de tidigare utfärdade direktiven. I de nya direktiven anförs bl. a. följande. Utgångspunkten för beredningens utvärdering bör vara att den nya lagstiftningen skall ligga fast i sina grunddrag. Med

hänsyn härtill och till angelägenheten av att beredningen kan arbeta snabbt är det nödvändigt att under utvärderingen främst koncentrera arbetet till vissa bestämda områden. Beredningen bör dock ha frihet att ta upp de frågor som aktualiseras under den allmänna uppföljningen.

Socialberedningen överlämnade hösten 1983 ett delbetänkande Erfarenheter av LVM och vissa andra socialtjänstfrågor (Ds S 1983:16). Betänkandet innehåller ingen slutlig utvärdering av LVM. En sådan kommer att redovisas först i det blivande slutbetänkandet, som beräknas bli klart under hösten 1986. Inte heller behandlas centrala frågor såsom t. ex. om LVM:s indikationer för tvångsvård, vårdtidens längd, möjligheterna till förlängning av vårdtiden m. m. Även dessa anstår till slutbetänkandet.

Vidare har socialberedningen avgett betänkandet (SoU 1984:64) Psykiatrin, tvånget och rättssäkerheten. Betänkandet har remissbehandlats och frågan om en reviderad psykiatrisk tvångslagstiftning bereds för närvarande inom socialdepartementet.

Beredningen överlämnar i april 1986 delbetänkandet Aktuella socialtjänstfrågor. Betänkandet behandlar frågor om vistelsekommunens ansvar, handikappade och socialtjänsten, besvärsmöjligheterna och socialtjänstlagen, förbättrad socialbidragsstatistik och föreningslivet och socialtjänsten. Beredningen kommer även att överlämna ett delbetänkande om LVU våren 1986.

En översyn av reglerna på alkoholområdet genomförs av *alkoholhandelsutredningen (S 1984:02)*. Utredningen har överlämnat betänkandet (SoU 1985:15) Handel med alkoholdrycker med förslag om enklare regler för alkoholservering och försäljning av öl (klass II). Alkoholhandelsutredningen fortsätter nu sitt arbete med att se över andra regler inom alkoholområdet. Detta arbete beräknas vara slutfört under första halvåret 1986.

## Upplysning och information på drogområdet

I budgetpropositionen föreslås 4 769 000 kr. under anslaget H 1. Upplysning och information på drogområdet.

För den informationsverksamhet om alkohol och andra droger som bedrivs av socialstyrelsens byrå för alkohol- och narkotikafrågor beräknas 1 128 000 kr. budgetåret 1986/87. Statsbidraget till Centralförbundet för alkohol- och narkotikaupplysning (CAN) föreslås uppgå till 3 641 000 kr. för nästa budgetår.

Förutom under förevarande anslag beräknas i propositionen medel för bidrag till information under anslaget H 3. Bidrag till organisationer. Från sistnämnda anslag avses att socialstyrelsen skall fördela medel främst till riksorganisationer och kommuner för lokala projekt med drogförebyggande verksamhet. Bidragen skall inriktas på att utveckla organisationernas droginformation.

Riksdagen formulerade vid behandlingen av propositionen om alkoholpolitiken (prop. 1976/77:108) målsättningen för droginformationen i huvudsak enligt följande.

Målsättningen för informationen innebär att informationen skall sätta in

missbruksproblemen i deras sociala sammanhang och vidga medvetenheten om att människors sociala svårigheter måste mötas med öppenhet och vilja till solidariska insatser. Den skall också medverka till en sådan förändring i synen på dem som har skadats genom missbruket att deras delaktighet i den samhälleliga gemenskapen tryggas. Informationen bör understryka riskerna för skadeverkningar och betona vikten av helnykterhet under uppväxtåren, i trafiken och i arbetslivet. Informationen bör till stor del avse ungdomen men inte ensidigt inriktas på denna. Ansvaret för den övervägande delen av informationen skall vila på folkrörelserna, som bör ges resurser härför. Informationen bör även inriktas på att förändra och begränsa det traditionella bruket av alkohol.

Som ovan redovisats antog riksdagen förra året en proposition om samordnad och intensifierad narkotikapolitik. Enligt de riktlinjer som där antogs för droginformationen skall de tidigare principerna fortfarande gälla. Folkrörelsernas viktiga roll underströks. Man framhöll även vikten av att droginformationen kommer in som ett reguljärt inslag inom många verksamhetsområden.

Det samlade ansvaret för droginformation lades på socialstyrelsen. Socialstyrelsen skall bedriva drogupplysning och fördela statliga bidrag för information om droger.

Socialstyrelsen har i uppdrag att utarbeta en långsiktig strategi för den statliga droginformationen. Strategin, som beräknas kunna fastställas under våren 1986, kommer under planeringsperioden att föras ut till andra myndigheter m. fl. som bedriver droginformation. Socialstyrelsen arbetar också med att ta fram en katalog över det informationsmaterial som har producerats av statliga myndigheter, de större kommunerna, de större organisationerna m. fl. Katalogen publiceras under år 1986.

Socialstyrelsen avser också att fullfölja informationen om droger till tonåringar och deras föräldrar och för att stimulera till insatser på det lokala planet. Styrelsen samarbetar därvid med föreningen Hem- och skola och Föräldraföreningen mot narkotika som legat bakom Haschboken. Skolmaterial i anslutning till en film om hasch riktad till ungdomar beräknas kunna spridas under verksamhetsåret 1986/87. Informationen om alkohol kommer att breddas och även riktas direkt till ungdomar under våren 1987.

Riksdagen har tidigare behandlat frågan om informationskampanjer mot droger. I samband med propositionen om en samordnad och intensifierad narkotikapolitik (se ovan) behandlade utskottet flera sådana motioner (SoU 1984/85:8). Utskottet framhöll (s. 6) att utskottet delade den i propositionen framförda åsikten att droginformationen framför allt borde komma in som ett led i olika reguljära verksamheter, bl. a. i skolundervisningen. Utskottet tillade att detta inte innebar att utskottet ställde sig avvisande till tanken att det med vissa mellanrum kan vara lämpligt med en större central kampanj mot narkotika, såsom föreslagits i en motion. Mot bakgrund av att den senaste kampanjen avslutats relativt nyligen och i viss mån ännu gav effekter ansåg utskottet dock att riksdagen då inte borde ta något initiativ av det slaget. Utskottet angav också att det nya alkohol- och narkotikapolitiska rådet (se ovan s. 5) borde ta upp frågan till förnyad diskussion.

I *motion So236 av Elver Jonsson (fp) och Erling Bager (fp)* hemställs om åtgärder för att förverkliga i motionen nämnda alkoholfria sektorer. Motionärerna anger följande fem "alkoholfria öar": Trafiken, arbetslivet, ungdomsåren, blivande mödrar och alkoholisterna. Regeringen bör hävda en sådan alkoholfrihet genom särskilt insatt information, kampanjer m. m.

De av motionärerna angivna sektorerna stämmer väl överens med den målsättning för droginformationen som riksdagen har antagit. Som redovisats ovan bör informationen bl. a. betona vikten av helnykterhet under uppväxtåren, i trafiken och i arbetslivet. Beträffande alkoholfrihet för blivande mödrar instämmer utskottet i att särskild uppmärksamhet måste ägnas åt de faror som alkoholkonsumtion under graviditet kan medföra. Utskottet har flera gånger uppmärksammat problemet med missbruk under graviditet, senast i betänkande SoU 1984/85:14 (s. 15). Utskottet delar också uppfattningen att alkoholskadade är i särskilt behov av tillgång till alkoholfria miljöer. Det är angeläget med fortsatt förebyggande arbete inom dessa områden. Med hänsyn till de uppgifter som åvilar det alkohol- och narkotikapolitiska rådet (se ovan s. 5) anser utskottet dock inte att det finns skäl för något initiativ från riksdagens sida. Med det nu anförda avstyrks bifall till motion So236 (fp).

I *motion So225 av Göran Magnusson m. fl. (s)* hemställs att riksdagen ger regeringen till känna vad i motionen anförs om alkoholpolitik, folkhälsa och informationskamp. Motionärerna framhåller att det är angeläget att samhället med kraft understöder nykterhetsrörelser och andra progressiva krafter i deras kamp för ett bättre samhälle med minskade alkoholskador som följd av en minskad alkoholkonsumtion. Man vill också snarast ha en massiv informationskampanj, i vilken samhället och folkrörelserna arbetar tillsammans för en minskad alkoholkonsumtion.

Utskottet delar motionärernas uppfattning om att nykterhetsrörelsen gör en stor och värdefull insats i kampen mot drogmissbruket. Som anförs i motionen är det angeläget att samhället med kraft understödjer folkrörelserna i denna verksamhet. Detta sker på olika sätt, bl. a. genom bidrag från anslaget H 3. Bidrag till organisationer (se vidare nedan). När det gäller frågan om en särskild informationskampanj vill utskottet understryka värdet av information och upplysning om alkoholens skadeverkningar. Frågan bör emellertid behandlas av regeringens alkohol- och narkotikapolitiska råd, där bl. a. olika folkrörelser är representerade. Rådet bör kunna ta de initiativ som anses nödvändiga i detta hänseende.

Med anledning av det anförda avstyrker utskottet motion So225 (s).

I *motion So254 av Rune Gustavsson m. fl. (c)* hemställs om fortsatta insatser för opinionsbildning mot alkohol och andra droger (*yrkande 2*). Motionärerna påpekar att informationskampanjer till bl. a. ungdomar har gett resultat. De framhåller vikten av att upplysnings- och informationsarbetet inte avmattas eller avbryts. Ett framgångsrikt opinionsbildande arbete kräver vidare samlade insatser från regeringen, olika myndigheter och folkrörelserna. Endast så kan målen för alkohol- och narkotikapolitiken på sikt uppnås, anför motionärerna.

Riksdagen har tidigare fastslagit att droginformationen skall vara mångfasetterad och att ansvaret för den övervägande delen av informationen skall vila på folkrörelserna. I propositionen om en samordnad och intensifierad narkotikapolitik betonades, som redan redovisats, att det är viktigt att informationen kommer in som ett reguljärt inslag inom många områden. Folkrörelserna har en central roll i droginformationen. Också i den narkotikapolitiska propositionen betonades organisationernas och folkrörelsernas stora betydelse för framgång i kampen mot drogmissbruk. Vad som anförs i motionen ligger väl i linje med vad riksdagen och regeringen redan uttalat om insatser mot drogmissbruk och om organisationernas och folkrörelsernas betydelse för arbete mot drogmissbruk. Utskottet vill slå fast nödvändigheten av en fortsatt opinionsbildande verksamhet. Med hänsyn till det anförda anser dock utskottet att det saknas anledning till uttalande av riksdagen i frågan. Motion So254 (c) yrkande 2 avstyrks därför.

Utskottet har inte något att erinra mot medelsberäkningen i propositionen såvitt avser anslaget H 1. Upplysning och information på drogområdet.

## Bidrag till vård av missbrukare

I budgetpropositionen föreslås 810 milj. kr. under anslaget H 2. Bidrag till missbrukarvård m. m.

Mellan staten och de båda kommunförbunden, Landstingsförbundet och Svenska kommunförbundet, träffades inför socialtjänstreformen en principöverenskommelse om ändrat huvudmannaskap för vissa institutioner inom socialtjänsten. Principöverenskommelsen innebar att berörda kommuner och landstingskommuner den 1 januari 1983 övertog bl. a. huvudmannaskapet för de statliga ungdomsvårdsskolorna och nykterhetsvårdsanstalterna. Staten skulle utge bidrag till kommuner och landstingskommuner för driften av de hem för vård eller boende som ingick i överenskommelsen.

Riksdagen godkände förra året en överenskommelse mellan staten och de båda kommunförbunden om ett nytt system för statsbidrag till missbrukarvården (prop. 1984/85:151, SoU 26, rskr. 355). Det nya systemet trädde i kraft den 1 januari 1986.

Avsikten med det nya systemet är bl. a. att luckra upp gränserna mellan institutionsvård och öppen vård.

Det nya bidraget till missbrukarvård utgår i form av kommunbidrag, platsbidrag och omstruktureringsbidrag.

*Kommunbidraget* disponeras fritt av kommunerna för olika typer av insatser och till olika verksamheter, bl. a. sådana som drivs av organisationer, stiftelser eller annan huvudman med ideell inriktning. Kommunbidraget fördelas i huvudsak efter det genomsnittliga antalet vårddagar som varje kommun utnyttjat vid statsbidragsberättigade institutioner under åren 1983 och 1984. För att garantera tillgång till vissa institutioner som behövs för vården av de mest utsatta grupperna utgår vidare ett *platsbidrag* till vissa institutioner med ett bestämt belopp per plats. I huvudsak utgörs dessa institutioner av de före detta statliga ungdomsvårdsskolorna och nykterhets-

vårdsanstalterna. Samma institutioner kan också komma i fråga för *omstrukturingsbidrag*, vilket skall underlätta en nödvändig omstrukturering av institutionsvården och ge berörda huvudmän en viss kompensation för de kostnader som uppstår vid avveckling av hela eller delar av en institution.

I *motion So248 av Nils Carlshamre m. fl. (m)* hemställs att riksdagen under anslaget H 2. Bidrag till missbrukarvård anvisar 425 milj. kr. (*yrkande 2*). Motionärerna föreslår mot bakgrund av den allvarliga statsfinansiella situationen att statsbidragen till bl. a. hem för vård eller boende avvecklas till sin huvuddel under de kommande två budgetåren. Motionärerna hävdar vidare som en princip att huvudmannen för en verksamhet också skall ha det ekonomiska ansvaret.

Utskottet behandlade ett liknande yrkande förra året samtidigt med propositionen om det nya bidragssystemet (SoU 1984/85:26 s. 7–8). Utskottet anförde då att utgångspunkten måste vara att riksdagen borde anslå medel av en storleksordning som svarade mot statens åtagande enligt den överenskommelse om missbrukarvård m. m. som utskottet dessförinnan tillstyrkt. Utskottet erinrade vidare om att ifrågavarande statsbidrag utgår bl. a. som följd av att landstingskommuner och kommuner den 1 januari 1983 övertagit huvudmannaskapet för de tidigare statliga institutionerna inom ungdoms- och nykterhetsvården. I principöverenskommelsen om det ändrade huvudmannaskapet förutsattes att statsbidrag skulle utgå (se prop. 1979/80:172 s. 12). Utskottet ansåg inte att det i nuläget kunde krävas att de kommunala huvudmännen skulle svara för alla kostnader för institutionsvården, såsom hävdats av motionärerna. En sådan nedskärning skulle enligt utskottet allvarligt drabba kvaliteten på vården för de mest behövande missbrukarna.

Utskottet finner nu inte anledning till annat ställningstagande. Utskottet tillstyrker sålunda den i propositionen föreslagna medelsanvisningen för Bidrag till missbrukarvård och avstyrker motion So248 (m) såvitt avser yrkande 2.

## Bidrag till organisationer

I budgetpropositionen (s. 160) föreslås 45 932 000 kr. under anslaget H 3. Bidrag till organisationer. Från anslaget utgår bidrag till sammanslutningar som ägnar sig åt rehabilitering av missbrukare m. m., bidrag till opinionsbildning inom drogområdet genom föreningslivet samt medel för organisationsstöd till nykterhetsorganisationer m. fl.

Till drogförebyggande verksamhet genom organisationslivet beräknas för nästa budgetår 11,1 milj. kr. varav 3,5 milj. kr. till arbetsmarknadens organisationer för insatser inom området alkohol och arbetsliv.

I *motion So249 av Nils Carlshamre m. fl. (m)* hemställs att riksdagen som sin mening ger regeringen till känna vad i motionen anförts om annan anslagsdisposition (*yrkande 1*). Motionärerna anser att det i propositionen beräknade bidraget på 3,5 milj. kr. till arbetsmarknadens organisationer för insatser inom området "Alkohol och arbetsliv" inte bör utgå. Dessa medel bör enligt motionärerna i stället omfördelas till organisationer som bedriver

rehabiliteringsarbete (i uppställningen på s. 159 i budgetpropositionen flyttas 3,5 milj. kr. från p. 1 till p. 4). Motionärerna framhåller att insatser för att på arbetsplatsen hjälpa arbetskamrater är viktiga uppgifter, vilka dock inte skall vara beroende av statsbidrag. Arbetsmarknadens organisationer kan enligt motionärerna genom sina egna tillgångar själva finansiera de utgifter som uppstår i samband med denna hjälpverksamhet. Motionärerna anser det vara bättre att de ekonomiska stödåtgärder som fördelas via statsbudgeten kan gå till mera resurssvaga organisationer eller sammanslutningar, som gör berömvärda insatser i kampen mot missbruket.

Utskottet har flera gånger behandlat frågan om särskilda medel till t. ex. kamratstödjande verksamhet på arbetsplatserna, senast i betänkande SoU 1984/85:14. Utskottet hänvisade då (s. 6) till tidigare uttalanden, innebärande att en förutseende och effektiv drogpolitik förutsätter att insatser mot alkohol- och narkotikamissbruk görs också på arbetslivets område. Utskottet hade vidare understrukit att det ofta är på arbetsplatsen som dold eller begynnande alkoholism kommer till synes, varför arbetsplatsen och de fackliga organisationerna tveklöst utgör en viktig del i det sociala nätverk som måste finnas. Utskottet anslöt sig därför till det i budgetpropositionen 1984/85 framlagda förslaget om att särskilda medel för detta ändamål skulle tillförsäkras arbetsmarknadens organisationer så att kontinuiteten i verksamheten garanteras.

Utskottet finner nu inte anledning till annan bedömning varför motion So 249 (m) yrkande 1 avstyrks.

I *motion So249 (m)* hemställs också att den del av anslaget som avser organisationer som bedriver rehabiliteringsarbete räknas upp med 13,5 milj. kr. jämfört med förslaget i budgetpropositionen (*yrkande 2*). Beloppet avser dels de medel motionärerna inte anser skola användas till bidrag till arbetsmarknadens organisationer (3,5 milj. kr., se ovan), dels en höjning av det totala anslaget med 10 milj. kr. Under förutsättning av bifall till yrkande 2 hemställs vidare att riksdagen under anslaget H 3. Bidrag till organisationer för budgetåret 1986/87 anvisar 55 932 000 kr. (*yrkande 3*). Motionärerna anför bl. a. att den ideellt bedrivna verksamheten utgör en viktig del i den totala kampen mot missbruk. De alternativa vårdformer och det engagemang som där kommer till uttryck bör stimuleras och uppvärderas. En ökad och mera målmedveten sådan satsning skulle kunna ge ytterligare goda resultat.

I budgetpropositionen beräknas 2,7 milj. kr. för bidrag till föreningar som bedriver rehabiliteringsarbete. Det är socialstyrelsen som fördelar bidragen. Vid fördelningen har socialstyrelsen prioriterat riksorganisationer, men anslag har också beviljats lokala föreningar som bedriver särskilt angelägen eller nydanande verksamhet.

Riksdagen godkände förra året en ny statsbidragskonstruktion för missbrukarvården (se ovan). Det nya systemet ger kommunerna stor frihet när det gäller vårdens utformning och innehåll. Vid riksdagsbehandlingen anförde utskottet (SoU 1984/85:26 s. 7) bl. a. att den nya konstruktionen medför att det blir lättare att via kommunerna få stöd till nya verksamheter, vilket torde vara till fördel för den ideellt inriktade missbrukarvården, som

ofta står för nytänkande och utveckling när det gäller behandling av missbruksproblem. Att stödets fördelning på olika vårdalternativ styrs av socialnämnden ansåg utskottet rimligt med hänsyn till nämndens övergripande ansvar för att behovet av vård i kommunen blir tillgodosett.

Utskottet instämmer i åsikten att den ideellt bedrivna verksamheten utgör en viktig del i kampen mot missbruk. Det är känt för utskottet att många organisationer bedriver ett samhällsnyttigt socialt rehabiliteringsarbete med goda resultat. Som redovisats ovan föreslås bidrag till dessa med 2,7 milj. kr. Kommunerna kan vidare använda kommunbidragsdelen av det nya statsbidraget till missbrukarvård till att köpa tjänster av enskilda organisationer. Utskottet vill dessutom erinra om de särskilda medel för utvecklings- och försöksverksamhet som fördelas från anslaget H 4. Även dessa kan utnyttjas för utveckling av nya vård- och behandlingsmetoder för missbrukare. I övrigt måste konstateras att det för närvarande inte finns ekonomiskt utrymme för ytterligare ekonomiskt stöd till organisationer som bedriver rehabiliteringsarbete.

Utskottet tillstyrker därför propositionens förslag till medelsanvisning för bidrag till organisationer m. m. och avstyrker motion So249 (m) yrkandena 2 och 3.

I *motion So250 av Kenth Skårvik (fp) och Ingemar Eliasson (fp)* hemställs att riksdagen som sin mening ger regeringen till känna att föreningen Familjehemmens riksförbund bör kunna beviljas statligt stöd för sin verksamhet från. t. ex. anslaget Bidrag till organisationer. Motionärerna anför bl. a. att Familjehemmens riksförbund har ca 1 500 medlemsfamiljer uppdelade i lokal- och länsavdelningar. Medlemmar är familjehem, stöd- och kontaktfamiljer, socialförvaltningar, socialsekreterare och andra intresserade. Organisationen har genomgått en omfattande utveckling de senaste åren, vilken varit möjlig på grund av projektmedel från socialstyrelsen och allmänna arvsfonden. Familjehemmens riksförbund vill bl. a. ge alla familjer som är eller vill bli familjehem en adekvat utbildning. Även om huvudansvaret för detta ligger på kommuner och landsting satsas det för litet. Motionärerna vill ha statliga stimulansinsatser för att få till stånd en kvalitativ utveckling av familjehemsvården.

Från anslaget Bidrag till organisationer utgår för innevarande år bidrag till sammanslutningar av före detta alkoholmissbrukare och till sammanslutningar för stöd och hjälp åt narkotikamissbrukare. Vidare får socialstyrelsen disponera en del av anslaget som bidrag till kommuner, sammanslutningar och organisationer som ägnar sig åt rehabilitering av alkohol- och narkotikamissbrukare m. fl. För budgetåret 1986/87 beräknas i budgetpropositionen medel för samma ändamål med undantag för bidrag som hittills utgått för utvecklingsarbete inom rehabiliteringsområdet. Medel för detta ändamål har i stället beräknats under anslaget H 4. Utvecklings- och försöksverksamhet. Under H 3-anslaget beräknas vidare som ovan nämnts medel för opinionsbildning på drogområdet genom föreningslivet samt medel för organisationsstöd till nykterhetsorganisationer m. fl.

Utskottet har tidigare behandlat ett yrkande om bidrag till Familjehemmens riksförbund ur anslaget Bidrag till organisationer (SoU 1983/84:20

s. 33). Utskottet konstaterade då att organisationen inte är en sådan organisation som kan få bidrag från ifrågavarande anslag enligt nuvarande bestämmelser, men hänvisade till att frågan om vissa andra bidrag var aktuell hos såväl socialstyrelsen som allmänna arvsfonden.

Utskottet har erfarit att Familjehemmens riksförbund numera har erhållit bidrag från anslaget för utvecklings- och försöksverksamhet (H 4) med 200 000 kr. för utbildningsprojekt. Föreningen har dessutom erhållit 48 000 kr. från allmänna arvsfonden för kontorsinventarier. Föreningen har vidare sökt bidrag från anslaget Bidrag till organisationer, men fått avslag då man inte uppfyller bestämmelserna för detta bidrag.

Det finns många ideella verksamheter där det görs värdefulla och nydanande insatser för det sociala arbetet. Det är viktigt att ta till vara sådant enskilt initiativ och engagemang. Detta är dock i första hand en uppgift för den kommunala socialtjänsten. Särskilt gäller detta i fråga om sådan verksamhet som kommunen primärt bör svara för, vartill hör erforderlig information och utbildning för de familjehem man anlitar. Utskottet, som också vill erinra om att behovet av stöd till nykterhetsorganisationer m. fl. är oförändrat stort, kan inte förorda en sådan utvidgning av det nu aktuella anslaget. Däremot kan, som ovan framhållits, Familjehemmens riksförbund komma i fråga för bidrag för särskilda utvecklingsprojekt. Som anges i budgetpropositionen (s. 161) kan sådana bidrag lämnas även i form av igångsättnings- eller omställningsbidrag under en begränsad tidsperiod, i synnerhet när det gäller verksamheter som startas av ideella organisationer. Dessa medel disponeras av socialdepartementet, som har att göra den prioritering som krävs mellan olika ansökningar om bidrag.

Med hänvisning till det anförda avstyrker utskottet motion So250 (fp).

## Utvecklings- och försöksverksamhet

I budgetpropositionen föreslås under anslaget H 4. Utvecklings- och försöksverksamhet att riksdagen anvisar ett reservationsanslag av 28 466 000 kr. Anslaget används för satsningar på utvecklings- och försöksverksamhet inom socialt arbete, bl. a. inom missbrukarvården.

För innevarande budgetår har socialstyrelsen disponerat del av anslaget för kurs- och konferensverksamhet inkl. utbildning och information för handläggare av alkoholärenden hos länsstyrelserna, försöksverksamhet med familjevård för vuxna missbrukare samt för försöksverksamhet med behandling av och stöd till familjer i kris samt barn och ungdom som far illa, vården av kvinnliga missbrukare, kvinnojourer och insatser hos frivilliga organisationer för misshandlade kvinnor och familjebehandling på institution.

Vidare utgår från anslaget bl. a. medel för utveckling av socialbyråernas arbete med familjer i kris, utveckling av metoder i det sociala arbetet samt projekt rörande läkemedelsmissbrukare.

Anslaget har använts flexibelt och haft karaktären av ett utvecklingsanslag inom området socialt behandlingsarbete med tonvikt på missbrukarvård.

Socialstyrelsen har fått i uppdrag att föreslå regeringen utvecklingsprojekt inom narkomanvården som skall påbörjas under innevarande budgetår inom en ram av 5 milj. kr. för att utveckla socialtjänstens metoder i missbruksarbe-

I *motion So237 av Lars Werner m. fl. (vpk)* hemställs att riksdagen beslutar anvisa 20 milj. kr. utöver förslaget i budgetpropositionen till anslaget H 4. Utveckling och försöksverksamhet att användas för ekonomiskt stöd till kvinnohus. Motionärerna anför bl. a. att kvinnokampen och kvinnofrigörelsen är ett av vår tids stora samhällsfenomen. En bland många förutsättningar för en aktiv kvinnorörelse är uppbyggande av kvinnohus, där kvinnor kan träffas för att utveckla personligt och kollektivt självförtroende. I kvinnohus skapas kontakt mellan kvinnor. Personliga erfarenheter omvandlas till politisk medvetenhet. Motionärerna anser att riksdagen bör besluta om en statlig fond, vartill kvinnohusföreningar kan vända sig för ekonomiskt stöd.

I betänkande SoU 1983/84:20 s. 35 behandlade utskottet en motion (vpk) om åtgärder mot kvinnomisshandel, vari även berördes frågan om stöd till kvinnohus/kvinnojourer. Utskottet redogjorde i betänkandet för pågående verksamhet för att bekämpa kvinnomisshandeln och avstyrkte motionen med hänvisning till det omfattande arbete som redan pågick på olika håll.

Någon allmän kartläggning av kvinnohusens verksamhet synes inte ha gjorts. Den verksamhet som har fått mest publicitet är hjälp och stöd till misshandlade kvinnor. Denna del av verksamheten får i en del fall stöd från förevarande anslag. Under innevarande budgetår disponerar socialstyrelsen 700 000 kr. av anslaget högst för stöd bl. a. till kvinnojourer. 1984/85 erhöll 20 kvinnojourer, varav tre finska, bidrag. Kvinnojourerna får bidrag för att stimulera utbyggnaden och till utbildnings- och erfarenhetsspridning. Många kvinnojourer och kvinnohus får också stöd från kommunen, ofta i form av subventionerad lokal.

Ett viktigt inslag i flera kvinnohus profil är ett starkt markerande av kvinnors självständighet; män äger t. ex. inte tillträde till husen osv. Varje kvinnohus har dock sin egen målsättning och sina regler. En del är mer feministiskt profilerade än andra.

Enligt utskottets uppfattning finns det skäl att stödja utvecklings- och försöksverksamhet som syftar till att ge hjälp åt t. ex misshandlade kvinnor och deras barn och annan liknande social verksamhet. Frågan om sådana bidrag får emellertid prövas från fall till fall med hänsyn till andra aktuella utvecklingsprojekt. Däremot kan det enligt utskottets uppfattning inte komma ifråga att använda förevarande anslag för bidrag till sådan verksamhet hos kvinnohusen som inte kan sägas ha anknytning till socialt behandlingsarbete. Mera permanent stöd kan inte heller ges från förevarande anslag. Sådant stöd får i första hand anses vara en angelägenhet för resp. kommun genom dess socialnämnd.

Utskottet kan alltså inte biträda förslaget om en höjning av anslaget med 20 milj. kr. för särskilt stöd till kvinnohusen och tillstyrker således propositionens förslag till medelsanvisning. Motion So237 (vpk) avstyrks.

I *motion So231 av Bengt Westerberg m. fl. (fp)* hemställs att riksdagen som sin mening ger regeringen till känna vad i motionen anförts om utveckling av vårdmetoder (*yrkande 2*). Motionärerna anför bl. a. att det är angeläget att utveckla åtgärder som leder till tidig upptäckt av alkoholproblem, bl. a. genom att företagshälsovården och primärvården blir effektivare på att

upptäcka och åtgärda alkoholproblem. Motionärerna anser också att det är viktigt att fördomsfritt pröva bestämmelser som försvårar eller förhindrar ett lämpligt omhändertagande och nämner som exempel bestämmelserna om rätten till sjukpenning vid institutionsvistelse. I motionen tas också upp frågor om kontraktsvård och om stöd till ideellt bedriven missbrukarvård.

I *motion So254 av Rune Gustavsson m. fl. (c)* hemställs också om förslag till utveckling av vårdinsatser för narkomaner (*yrkande 8*). Motionärerna nämner bl. a. vård i familjehem (varom mera nedan s. 16), samarbete mellan kriminalvård, socialtjänst och sjukvård samt kontraktsvård för missbrukare som döms till fängelsestraff. I motionen tas även upp frågor om vården av HTLVIII-smittade missbrukare. Dessa delar har behandlats i utskottets betänkande SoU 1985/86:15.

I *motion So253 av Alf Svensson (c)* hemställs om ett uttalande om vad om anförts i motionen om vårdinsatser för narkotikamissbrukare (*yrkande 6*). Motionären efterlyser effektiva vårdinsatser och rehabiliteringsprogram och nämner som exempel inrättandet av "småmarior" liknande Mariapolikliniken i Stockholm, stöd till ideella organisationer, att medicinska vårdinsatser kombineras med krav på utbildning m. m.

Utskottet har behandlat motioner om tidig hjälp vid missbruksproblem i betänkande SoU 1981/82:43 (s. 16–18) och i betänkande SoU 1984/85:14 (s. 11 f.). Utskottet uttalade då bl. a. att tidig hjälp åt dolda missbrukare i stor utsträckning måste bli en fråga om successiv utveckling av olika modeller för uppsökande verksamhet och nya arbetssätt inom både sjukvård och socialtjänst. Utskottet underströk vidare socialtjänstens ansvar för de verkligt tidiga insatserna. Enligt utskottets uppfattning var frågan bättre uppmärksammad inom sjukvården, inte minst genom alkoholpoliklinikernas verksamhet.

I det sammanhanget kan nämnas att Sjukvårdens och socialvårdens planerings- och rationaliseringsinstitut (Spri) genomfört ett antal projekt i syfte att befrämja kontinuiteten i vården samt stimulera utvecklingen och utbyggnaden av primärvården. Inom ramen för dessa projekt har ett förslag till vårdprogram vid alkoholmissbruk redovisats. Förslaget innehåller bakgrundsfakta, underlag till vårdprogram som innefattar bl. a. förebyggande åtgärder och utbildning av personal samt vårdprogram för alkoholmissbrukare av olika typer, t. ex. "dolda" missbrukare.

Enligt 3 kap. 7 § lagen (1962:381) om allmän försäkring utgår sjukpenning vid sjukdom som förorsakar nedsättning av arbetsförmågan med minst hälften. Alkoholism betraktas enligt gällande praxis som sjukdom och grundar således rätt till sjukpenning. Socialberedningen har i delbetänkandet (Ds S 1984:17) föreslagit att missbrukare som vårdas på sociala institutioner inte skall vara sjukskrivna mer än under avgiftningsperioden och att i stället en särskild rehabiliteringspenning skall kunna utgå under rehabiliteringstiden. Regeringen har överlämnat beredningens förslag i denna del till rehabiliteringsutredningen (S 1985:02).

Utskottet delar den grunduppfattning som kommer till uttryck i samtliga här aktuella motioner, nämligen att det finns ett starkt behov av fortsatt utveckling och förnyelse av det sociala arbetet och att sådana ansträngningar bör få samhällets stöd. Samma syn kommer till uttryck i budgetpropositionen

(s. 162), vari socialministern uttalar att hon anser det angeläget att utvecklingsarbetet inom missbrukarvård och socialt arbete i övrigt kan fortsätta. Under anslaget H 4 beräknas bl. a. 5 milj. kr. för särskilda utvecklingsinsatser inom narkomanvårdsområdet. Utskottet vill för egen del tillägga att det är viktigt att ha en öppen attityd till nya impulser och synpunkter på det sociala behandlingsarbetet. Variation och mångfald är en tillgång inte bara i det drogpolitiska informationsarbetet utan även i utbudet av behandlingsmöjligheter. Det ideellt bedrivna arbetet spelar, som utskottet upprepade gånger framhållit, en viktig roll i missbrukarvården.

Sammanfattningsvis konstaterar utskottet att det inte finns någon större motsättning mellan motionärerna och utskottet. Även regeringen önskar prioritera fortsatt utvecklings- och försöksverksamhet på missbrukarvårdens område. Utskottet anser det därför obehövligt med något riksdagens uttalande med anledning av motion So231 (fp) yrkande 2, som alltså avstyrks.

Utskottet avstyrker även motion 254 (c) yrkande 8 och motion 253 (c) yrkande 6 med hänvisning till det nu anförda.

I *motion So254 av Rune Gustavsson m. fl. (c)* hemställs om ett tillkännagivande om vård i familjehem (*yrkande 6*). Motionärerna anför att vård i familjehem kan vara ett gott alternativ, speciellt för socialt utslagna. I familjehemmen används den egna familjen som en terapeutisk resurs. Avståndet mellan familjehemmet och det övriga samhället är kort. Missbrukare som vårdas i en sådan vårdform får på ett naturligt sätt del i en social gemenskap. Grupper som främst bör få tillgång till familjehem är unga missbrukare, hela familjer med sociala störningar samt de mest utslagna som vistats i långa perioder på institutioner.

Som utskottet ovan har redovisat disponerar socialstyrelsen under anslaget H 4. Utvecklings- och försöksverksamhet medel inom området socialt arbete. En del av dessa pengar har använts till en utveckling av familjevården. En särskild satsning har gjorts på familjevård för vuxna missbrukare. En rikskommitté för familjevård har bildats. Målsättningen är att stödja och utveckla familjevården för i första hand missbrukare. Verksamheten är inriktad på fristående familjevårdsenheter organiserade som föreningar eller stiftelser. Det förutsätts också att familjevårdsenheten skall ha minst en anställd konsulent. Kommittén organiserar utbildning av familjevårdskonsulenter och värdfamiljer. Medlemmar är dels flera stiftelser, dels socialförvaltningar i flera kommuner.

Riksdagen har som ovan nämnts (se s. 9) antagit ett nytt system för statsbidrag till missbrukarvården. En del av detta statsbidrag – kommunbidraget – disponeras fritt av kommunerna. Det nya bidraget ger kommunerna stor frihet att själva utforma vården efter lokala förutsättningar.

Utskottet instämmer i vad som anförts i motionen att familjehemsvård i många fall är ett bra alternativ till institutionsvård. Det nya bidragssystemet för missbrukarvården, som ger kommunerna full frihet att välja vårdform, och det stöd som utgår från anslaget H 4. Utvecklings- och försöksverksamhet bör i hög grad bidra till en utveckling av familjehemsvården. Något initiativ från riksdagen i denna del är inte påkallat, varför motion So254 (c) yrkande 6 avstyrks.

Riksdagen antog hösten 1984 en proposition (1984/85:19) om en samordnad och intensifierad narkotikapolitik (se ovan s. 4). I propositionen anfördes beträffande samordning av narkotikabekämpningen bl. a. att under senare år allt fler kommuner har utarbetat särskilda handlingsprogram inom drogområdet. Trots detta finns det både lokalt och regionalt brister i samordningen av olika insatser.

I propositionen framhölls vidare bl. a. att socialtjänsten har det övergripande ansvaret för den lokala samordningen. Det gäller där för en rad olika myndigheter att finna konkreta samarbetsformer med varandra. Socialtjänstens ansvar bör vidare inbegripa ett ansvar att samordna de lokala resurserna med landstingskommunala och statliga insatser. De olika myndigheterna på det lokala planet har också en viktig uppgift att tillsammans engagera föreningslivet, föräldrar och enskilda i kampen mot narkotika. Det är vidare enligt propositionen önskvärt att alla kommuner utvecklar drogpolitiska handlingsprogram. Programmens utformning beror naturligtvis på lokala och regionala förutsättningar och behov. Några områden som är väsentliga för ett framgångsrikt genomförande av programmen är följande.

– Fortlöpande kartläggning av den lokala missbrukssituationen i samarbete mellan socialtjänst, skola, fritidsförvaltning, föreningar, polis, kriminalvård samt hälso- och sjukvård.
– Samordning av allmänt förebyggande arbete, t. ex. fritidsaktiviteter.
– Gemensamma insatser av socialtjänst, skola, fritidsverksamhet och föräldrar mot skolk och missbruk vid enskilda skolor och fritidsgårdar.
– Tidig upptäckt och tidiga åtgärder mot missbruk i samarbete mellan vuxna, frivilliga och professionella i de ungas vardagsmiljö.
– Samarbete mellan polis, lärare, fritidspersonal, föräldrar och elever för att få skärpt uppmärksamhet på narkotikahandel och missbruksmiljöer.
– Omedelbar uppföljning av socialtjänsten efter polisingripanden vid missbruk och kriminalitet.
– Samverkan mellan socialtjänsten och häkte, lokalanstalt och frivårdsorganisation för att socialtjänsten skall kunna nå en större grupp missbrukare med adekvata vårdinsatser och för att anstaltstiden skall kunna utnyttjas för att påbörja behandling och planera inför frigivning.
– Samarbete mellan socialtjänst, arbetsförmedling, bostadsförmedling, bostadsföretag och försäkringskassa för såväl förebyggande som rehabiliterande åtgärder.

Utskottet redovisade i inledningen att regeringen har tillsatt ett samordningsorgan för narkotikafrågor inom regeringskansliet. Samordningsorganet har varit verksamt inom en rad områden. Särskilda insatser har gjorts för att effektivisera det lokala och regionala samarbetet. Initiativ har tagits till s. k. länssatsningar, vilka innebär att samtliga kommuner i ett län får stöd för att förstärka sina insatser inom narkotikaområdet. En landsomfattande aktion inleddes hösten 1985 för att förbättra samarbetet mellan polis och socialtjänst.

Olika initiativ har vidare tagits för att förbättra samarbetet mellan socialtjänst och kriminalvård. Särskilda insatser har gjorts för att motverka

en spridning av kokainmissbruket. Frågan om utslussning av missbrukare har också uppmärksammats.

Beträffande tidigare behandling i riksdagen av frågan om samordning av insatser mot droger kan bl. a. hänvisas till betänkandena SoU 1980/81:20 s. 8–14, SoU 1981/82:43 s. 14–16, JuU 1982/83:37 och JuU 1984/85:12 med anledning av propositionen om en samordnad och intensifierad narkotikapolitik. Justitieutskottet anförde i det sistnämnda betänkandet följande (s. 17).

Utskottet vill – i linje med vad utskottet tidigare gjort – framhålla att man i det fortsatta arbetet bör fästa särskild vikt vid att åstadkomma ett väl fungerande samarbete på det lokala planet när det gäller att bemästra narkotikaproblemen. Intresset att finna fasta samarbetsformer är enligt utskottets mening särskilt framträdande i ett läge som det nuvarande då offensiva satsningar erfordras inte minst från de statliga myndigheternas sida samtidigt som resurstillgången är begränsad. Det gäller med andra ord att finna system som leder till ett så effektivt utnyttjande av samhällets resurser som möjligt. En stor del av ansvaret härvidlag faller enligt utskottets mening på samordningsorganet inom regeringskansliet.

Utskottet konstaterar att det råder en bred enighet kring de tankar som utvecklats i ämnet, och någon särskild åtgärd med anledning av motionsyrkandet erfordras inte.

I *motion So201 av Sten Svensson (m) och Björn Körlof (m)* hemställs om tillkännagivande av vad som i motionen anförts om lokal och regional samordning av resurser för bekämpande av narkotikamissbruket. Motionärerna förordar att man tillskapar samordnande organ, lokalt, regionalt och centralt, för ledning av förebyggande verksamhet och bekämpande av narkotikabruk och narkotikabrottslighet. I varje kommun skall bildas grupper som kontinuerligt följer narkotikafrågan. Förutom polis och sociala myndigheter bör det enligt motionärerna finnas representanter för Hem och skola, elevföreningar och så många aktiva ungdoms- och idrottsföreningar som möjligt. På länsplanet bör motsvarande organisationer samordna insatserna för narkotikabekämpning så att inga ärenden "faller mellan stolarna" på grund av traditionella myndighetsgränser.

Ett liknande yrkande behandlades av justitieutskottet i det ovan citerade betänkandet. Justitieutskottet konstaterade därvid att önskemålen i stort följer samma linjer som angavs i narkotikapropositionen och att det råder bred enighet i denna fråga.

Socialutskottet instämmer i vad justitieutskottet uttalat. Som ovan redovisas har vidare ett omfattande arbete påbörjats i enlighet med de riktlinjer som angavs i propositionen. Enligt utskottets mening finns det därför ingen anledning för riksdagen att nu ta något initiativ i denna fråga. Med det anförda avstyrks bifall till motion So201 (m).

I *motion So205 av Birgit Friggebo (fp)* hemställs om tillkännagivande om behovet av en ny samlad plan för att göra "rent hus med knarket". Motionären hänvisar till en "budkavle" som överlämnats till de fem riksdagspartierna av tre organisationer.

Utskottet har tidigare i betänkandet redovisat det omfattande arbete som föregått och som följt på den proposition om en samordnad och intensifierad narkotikapolitik som regeringen lade fram hösten 1984. Utskottet anser inte

att det så kort tid efter inledandet av denna stora satsning på narkotikabekämpningen finns anledning för riksdagen att överväga ytterligare sådana initiativ. Utskottet avstyrker därför motion So205 (fp).

I *motion So219 av Marianne Karlsson (c)* hemställs att riksdagen beslutar att ett register över alla narkomaner skall upprättas i varje län. Motionären anför att narkotikamissbruk kräver lång tid och stora samhällsresurser för att avbrytas. I dag finns endast tillfälliga utredningar och stickprovsundersökningar till hands för att uppskatta vilka resurser som behövs, var de skall sättas in och vilken effekt de har. Motionären anser därför att det behövs ett register över alla narkomaner från första bekräftade missbrukstillfälle och framåt. Registret kan bäst läggas vid varje länsstyrelse där det kan effektivisera arbetet att övervaka kommunernas omhändertagande av narkomaner för vård.

Länsstyrelsen skall utreda om det finns skäl att bereda någon vård enligt LVM. Om det finns sådana skäl skall länsstyrelsen ansöka om vård. Dessa ärenden handläggs på den sociala enheten på länsstyrelsen eller om sådan inte finns, på allmänna enheten. I anslutning härtill måste viss registrering ske. Vidare bör erinras om de uppgifter om narkotikabrott m. m. som finns i bl. a. körkortsregistret och polisregistret.

Utredningen om narkotikamissbrukets omfattning (UNO) gjorde bl. a. en undersökning av missbrukets omfattning vilken redovisades i betänkandet Tungt narkotikamissbruk – en totalundersökning 1979 (Ds S 1980:5). Utredningen lämnade även senare vissa förslag om hur man kontinuerligt skall kunna följa missbrukets förändringar. I propositionen om en samordnad och intensifierad narkotikapolitik togs dessa frågor upp av statsrådet Sigurdsen (bil. 2 s. 7 ff.). I propositionen anfördes bl. a. att en analys av missbrukets förändringar måste omfatta hela drogområdet, bl. a. för att kunna studera om bruk och missbruk ändrar karaktär och om det sker en övergång från en drogtyp till en annan. Vidare konstaterades att det behövs många olika typer av information för att man skall kunna få en någorlunda riktig och nyanserad bild av de komplexa drogproblemen. Centralförbundet för alkohol- och narkotikaupplysning (CAN) borde enligt propositionen få som en av sina huvuduppgifter att samlat svara för att följa och informera om drogproblemens förändringar. Detta godkändes av riksdagen.

Utskottet anser med hänvisning till det anförda inte att det finns anledning att överväga någon utsträckt registrering av narkomaner i enlighet med motionsförslaget. Utskottet avstyrker alltså motion So219 (c).

## Kvinnors alkoholmissbruk

I *motion So231 av Bengt Westerberg m. fl. (fp)* hemställs att riksdagen som sin mening ger regeringen till känna vad i motionen anförts om kvinnors alkoholmissbruk (*yrkande 1*). Motionärerna framhåller att alkoholkonsumtionen har ökat bland kvinnor och att alkohol medför större risker för kvinnor än för män. Kvinnliga alkoholister har blivit allt fler. Vården är dock uppbyggd efter mäns behov.

Enligt motionärerna kan man vid vården av kvinnliga alkoholister inte

enbart sikta in sig på missbruket, utan man måste även bearbeta kvinnors konfliktfyllda roller. Det är därför enligt motionärerna viktigt att det finns särskilda vårdenheter för kvinnor och att forskning om specifika vårdbehov hos kvinnliga alkoholmissbrukare stimuleras.

Utskottet har behandlat de kvinnliga missbrukarnas speciella vårdproblem senast i betänkande SoU 1984/85:14 (s. 14). I betänkandet SoU 1981/82:43 (s. 21–23) beskrevs bl. a. det s. k. Ewa-projektet vid Magnus Huss-kliniken, Karolinska sjukhuset. Syftet med projektet var att genom intensifierat uppspårande och erbjudande av en lättillgänglig vårdmöjlighet kunna behandla kvinnor som inte tidigare kunnat nås för medicinsk alkoholistvård. Hösten 1984 utgick statsbidrag om 700 000 kr. till Ewa-projektet. Projektet drivs fr. o. m. den 1 juli 1985 av landstinget i Stockholms län.

Socialstyrelsen har påbörjat en kartläggning av befintliga vårdresurser för kvinnliga missbrukare. Socialstyrelsen disponerar innevarande budgetår 850 000 kr. (av anslaget Utveckling och försök med vissa vårdformer) för projekt bl. a. för kvinnliga missbrukare. Vidare disponerar socialstyrelsen som tidigare nämnts högst 700 000 kr. för stöd till kvinnojourer samt högst 800 000 kr. för utvecklingsprojekt rörande familjebehandling på institution.

Då det gäller förebyggande verksamhet har socialstyrelsens nämnd för alkoholfrågor tidigare givit stöd till flera projekt som vänder sig till kvinnor. Projekten beskrivs i skriften På kvinnors vis – Om drogförebyggande arbete och spänner över vitt skilda områden, såsom musik, teater, verktygscirklar och rena samtalsgrupper.

I betänkande SoU 1984/85:14 (s. 15) anförde utskottet bl. a. att utskottet ville understryka vikten av att orsaker till och behandling av alkoholproblem hos kvinnor även i fortsättningen ägnades särskild uppmärksamhet. Det gällde inte minst beträffande de gravida missbrukarna mot bakgrund av de risker som alkohol innebär för fostret. En annan fråga som borde uppmärksammas gällde enligt utskottet behovet av särskilda behandlingsmöjligheter för kvinnor. Mot bakgrund av det utvecklingsarbete som pågick ansåg utskottet det dock inte erforderligt med något riksdagens initiativ med anledning av då aktuella motioner.

Utskottet gör samma bedömning nu när det gäller behovet av insatser för kvinnliga alkoholmissbrukare. Utskottet vill erinra om det betydande stöd som redan utgått för projekt för kvinnliga missbrukare och anser det därför inte erforderligt med något riksdagens uttalande med anledning av motion So231 (fp) yrkande 1, som alltså avstyrks.

## Åtgärder mot prostitution

I *motion So246 av Lars Werner m. fl. (vpk)* hemställs om ytterligare satsning på social jourverksamhet för att stödja prostituerade kvinnor. Motionärerna anför att samhället måste satsa mer på social jourverksamhet för att förhindra att fler kvinnor prostituerar sig och för att hjälpa dem som redan är prostituerade till ett mer människovärdigt liv.

Frågan hur samhället skall kunna hjälpa prostituerade kvinnor och förebygga att unga människor dras in i prositution är föremål för uppmärksamhet på olika håll. I Stockholm, Göteborg, Malmö och Norrköping finns

uppsökande grupper som arbetar med prostituerade kvinnor. Många prostituerade är också missbrukare. Prostituterade som missbrukar narkotika har uppmärksammats speciellt på grund av risken för spridning av HTLVIII-smitta. Ett exempel på planerade projekt för prostituerade kvinnor med anledning av risken för AIDS är att Riksförbundet för hjälp åt läkemedelsmissbrukare (RFHL) har ansökt hos socialdepartementet om projektmedel för uppsökande motivationsinsatser bland kvinnliga prostituerade heroinister i Stockholm.

Delegationen för social forskning (DSF) genomförde i september 1983 i samarbete med socialdepartementets enhet för sociala vård- och behandlingsfrågor ett forskningsseminarium under rubriken Prostitutionen och samhället. Avsikten med seminariet var att belysa forskningsläget och ringa in angelägna områden för fortsatt forsknings- och utvecklingsarbete. Socialstyrelsen har därefter erhållit medel från DSF för ett projekt om prostitutionsförebyggande arbete, som kan sägas vara en utveckling av socialstyrelsens sex- och samlevnadsprojekt. Arbetet kommer inledningsvis att vara inriktat på kunskapsinsamlande för att ge arbetsmaterial till personal som arbetar med ungdomar i riskzonen. Socialstyrelsen är nu i färd med att sammanställa en första rapport.

Utskottet har tidigare behandlat motioner om stöd till prostituerade kvinnor. I betänkande SoU 1984/85:14 s. 17 uttalade utskottet att det pågår ett omfattande forsknings- och utvecklingsarbete för att hjälpa prostituerade och för att förhindra att ungdomar dras in i prostitution. Ekonomiskt stöd härtill har utgått via DSF. Enligt utskottets uppfattning fanns det därför inte något behov av uttalande från riksdagens sida.

I betänkande SoU 1985/86:15, vari behandlades olika förslag om åtgärder mot AIDS, uttalade utskottet (s. 25) att de prostituerade kvinnorna, av vilka vissa också är narkotikamissbrukare, är en grupp som är i behov av särskilda insatser. Utskottet vill ånyo understryka detta. Utskottet finner i övrigt inte anledning till något uttalande med anledning av motion So246 (vpk) som alltså avstyrks.

## Bostadssituationen för utslagna

I *motion So241 av Nils Carlshamre m. fl. (m)* hemställs om förbättringar av de utslagnas bostadssituation i enlighet med vad som anförs i motionen (*yrkande 4*). Motionärerna anför att flertalet institutioner är inriktade på missbrukare med någorlunda bra prognos. De svåraste fallen av missbrukare, de riktigt utslagna, orkar de flesta inte befatta sig med. Ofta saknar dessa missbrukare även en primitiv bostad. Det är en aktningsvärd strävan att försöka föra de utslagna tillbaka till samhället till boende i riktiga bostäder bland vanliga människor, men det fungerar inte alltid. Bostadsföretagen, de kommunala likväl som privata, vill inte hysa dem därför att de anses störande. Ungkarlshotell och härbärgen har aldrig fyllt särskilt högt ställda krav på en människovärdig tillvaro men är bättre än inget. Motionärerna anför vidare att rätten till bistånd enligt socialtjänstlagen innefattar rätt till tak över huvudet. Den totala husvillheten kan inte accepteras, anför motionärerna. Regeringen bör ta initiativ till en inventering av de utslagnas bostadssituation

och till de kompletteringar av lagen som behövs.

Från anslaget H 4. Utvecklings- och försöksverksamhet utgår som ovan redovisats medel till projekt för att förbättra bl. a. missbrukarvården. Bland aktuella projekt kan erinras om att socialstyrelsen har fått i uppdrag att föreslå regeringen utvecklingsprojekt inom narkomanvården som skall påbörjas under innevarande budgetår inom en ram av 5 milj. kr. för att bl. a. förbättra utslussningen. Bland utvecklingsprojekt som tidigare fått stöd via socialstyrelsen kan nämnas några som syftar till att förbättra missbrukares sociala situation, bl. a. genom utveckling av hemtjänsten. Andra projekt som fått stöd är sådana som rör kollektivboende m. m. för personer med missbruksproblem, eftervård, utslussning, åtgärder för missbrukare med återkommande institutionsvistelser m. m. (se Försöksprojekt socialt behandlingsarbete 1985, socialstyrelsens PM 98/85).

Enligt 3 § lagen (1947:523, senast ändrad 1985:466) om kommunala åtgärder för bostadsförsörjningens främjande m. m. (bostadsförsörjningslagen) skall en kommun fortlöpande bedriva bostadsförsörjningsplanering i syfte att främja att alla i kommunen får en egen bostad av god kvalitet samt att ändamålsenliga åtgärder för bostadsförsörjningen inom kommunen förbereds och genomförs. Lagregeln konkretiseras genom närmare föreskrifter av bostadsstyrelsen.

Enligt socialtjänstlagen har kommunen det yttersta ansvaret för att de som vistas i kommunen får det stöd och den hjälp de behöver. Enligt 6 § SoL har den enskilde rätt till bistånd av socialnämnden om hans behov inte kan tillgodoses på annat sätt.

Utskottet delar motionärernas uppfattning att nödig bostad är en grundläggande social rättighet. Kommunerna har emellertid tillagts det primära ansvaret för bostadsförsörjningen. Enligt utskottets mening måste förutsättas att kommunerna tar detta ansvar och gör vad som kan göras för att alla i kommunen får en egen bostad av god kvalitet. Härtill kommer att kommunen genom socialtjänstlagen ålagts ett yttersta ansvar för att de som vistas i kommunen får det stöd och den hjälp de behöver. Det är alltså ingen tvekan om att det är kommunerna som måste överväga vad som måste göras för att förbättra de utslagnas bostadssituation. Hur dessa problem skall angripas måste enligt utskottets mening bedömas av resp. kommun med hänsyn tagen till såväl de enskilda missbrukarnas individuella behov som kommunens förutsättningar. Frågan lämpar sig enligt utskottets mening inte för mera detaljerad lagreglering, inte minst därför att bostadsproblemet inte kan ses isolerat. Missbruksproblematiken och den sociala situationen i övrigt måste också beaktas. Statens uppgift bör i första hand vara att genom information om olika alternativ och stöd till utvecklingsprojekt stimulera kommunerna till satsningar på detta område. Utskottet noterar att anslaget H 4 kan utnyttjas för sådant stöd. Utskottet avstyrker med det anförda motion So241 (m) yrkande 4.

## Socialtjänstlagen

I *motion So239 av Lena Öhrsvik m. fl. (s)* hemställs att riksdagen som sin mening ger regeringen till känna vad i motionen anförts om socialtjänstens

grundsatser och utveckling och om det oförenliga i en ökad tvångslagstiftning och en demokratisk utveckling av socialtjänstlagstiftningen. Motionärerna anför bl. a. att socialtjänsten utan byråkratiska regler i större utsträckning bör samarbeta med de positiva krafter som bedriver kamratstödjande verksamhet. Om förslag om övervakning med tvång och lydnadsföreskrifter med behandling skulle genomföras kommer dessa att användas i hög grad mot människor med svag ställning i samhället. Motionärerna tar avstånd från införandet av nya tvångsinslag inom socialtjänsten. De framhåller att det är synnerligen angeläget att den fortsatta utvecklingen av socialtjänsten drivs på i demokratiserande riktning och att de solidariska inslagen i socialtjänsten ytterligare förstärks.

En viktig utgångspunkt för socialtjänstlagen är att socialtjänstens insatser i individuella ärenden skall präglas av självbestämmande och frivillighet. Socialtjänsten skall så långt det är möjligt samverka med den enskilde i ett biståndsärende, så att denne har ett verkligt inflytande på utredningsarbetet och ger sitt samtycke till föreslagna kontakter och åtgärder. Om den enskilde avvisar den erbjudna hjälpen, kan socialnämnden oftast inte vidta någon åtgärd. Även utredningsåtgärder kräver i princip samtycke (undantag gäller fall där det inte kan uteslutas att den enskilde är i behov av vård oberoende av samtycke).

Utskottet har tidigare behandlat och avstyrkt motionsyrkanden liknande de ovan framförda. Vid behandlingen av propositionen om en samordnad och intensifierad narkotikapolitik (prop. 1984/85:19, SoU 8 s. 12 f.) erinrade utskottet om vad som nu redovisats om socialtjänstlagens utgångspunkt och anförde vidare bl. a. att utskottet ville understryka att frånvaron av tvångsmöjligheter och inriktningen mot frivillighet inte innebär att socialtjänsten får bli passiv i arbetet med missbrukare. Utskottet betonade också det stora behovet av fortsatt utvecklingsarbete och erfarenhetsutbyte inom socialtjänsten och att det är viktigt att socialtjänsten verkligen utnyttjar alla de möjligheter till individuellt anpassad behandling som socialtjänstlagen ger och beslutsamt fullföljer ärenden om missbruksproblem.

Vid behandlingen av propositionen om särskilda insatser inom socialtjänsten för ungdomar i samband med missbruk och kriminalitet m. m. (prop. 1984/85:31, SoU 31 s. 12) tillstyrkte utskottet ett förslag från regeringen om införande av vissa nya åtgärdsmöjligheter i LVU – förordnande av kontaktperson resp. om behandling i öppna former inom socialtjänsten – och anförde bl. a. följande.

Det bör framhållas att möjlighet att besluta om vissa åtgärder utan den enskildes samtycke i enlighet med propositionens förslag aldrig får utnyttjas rutinmässigt utan måste föregås av en ingående prövning av vilka andra möjligheter som finns att hjälpa den unge. Inte heller får detta slag av åtgärder ses som ett nödvändigt led innan ett beslut kan fattas om vård enligt lagen. Om vård utom hemmet framstår som den mest adekvata åtgärden för den unge bör nämnden ansöka om vård och inte förlora tid på andra åtgärder.

Utskottet vill vidare tillägga att införandet av dessa nya åtgärdsmöjligheter inte får tas till intäkt för minskade ansträngningar att utveckla och fördjupa det sociala arbetet. Behovet av metodutveckling inom socialtjänsten är oförändrat stort. De mål som anges i 1 § socialtjänstlagen bör självfallet vara vägledande för den fortsatta metodutvecklingen.

Utskottet har samma inställning som tidigare i dessa frågor. Utskottet vill dessutom erinra om att socialberedningen inom kort överlämnar ett betänkande om LVU, och att ett betänkande om LVM skall avges senare i år. Det finns därför inte skäl för riksdagen att nu göra något ytterligare uttalande. Motion So239 (s) avstyrks således.

I *motion So208 av Ulf Adelsohn m.fl. (m)* yrkas att riksdagen skall ge regeringen till känna vad i motionen anförs om åtgärder mot alkohol- och narkotikamissbruk. Motionärerna anför bl.a. att det inom socialtjänsten saknas nyanserade åtgärder för att stoppa missbruk av narkotika. Även missbruk av alkohol, som ligger bakom en stor del av våldsbrotten, måste dock motverkas effektivare. Motionärerna skisserar ett system där socialtjänsten som ett första steg ger råd och stöd. Om detta inte hjälper måste mera formella steg tas, vilka kan vara föreskrifter och/eller övervakning. I sista hand måste tvångsvård kunna tillgripas. Motionärerna anser vidare att LVU och LVM är bristfälliga bl.a. genom att de inte möjliggör insatser i tid och under tillräckligt lång tid.

Utskottet behandlade i betänkande SoU 1984/85:31 om socialtjänstens insatser för unga lagöverträdare m.m. vissa motionsförslag (m) med liknande syfte. Utskottet tillstyrkte som ovan nämnts regeringens förslag om viss komplettering av LVU beträffande förordnande av kontaktperson för den unge eller om hans deltagande i behandling i öppna former inom socialtjänsten för de fall samtycke inte kan erhållas till behövliga insatser. Utskottet tillade (s. 12) att erfarenheterna får utvisa om de angivna åtgärderna är väl avvägda eller om de bör modifieras eller ändras i något hänseende. Utskottet ansåg att detta tillgodosåg bl.a. här aktuella motionsförslag. Utskottets m-ledamöter avgav i denna del ett särskilt yttrande av innebörd att det varit önskvärt att gå längre än propositionsförslagen men att de nya åtgärdsmöjligheterna ändå var steg i rätt riktning.

Med anledning av det nu aktuella motionsyrkandet vill utskottet erinra om att de nu nämnda ändringarna i LVU trädde i kraft så sent som den 1 juli 1985 och att det därför ännu är för tidigt att avgöra vilken verkan de haft. Utskottet vill vidare erinra om att socialberedningen nyligen slutfört sin allmänna översyn av LVU och fortsätter med en uppföljning av LVM. Regeringens överväganden med anledning härav bör enligt utskottets mening avvaktas innan det finns anledning för riksdagen att överväga några initiativ i frågan. Utskottet avstyrker sålunda motion So208 (m).

I *motion So253 av Alf Svensson (c)* hemställs att riksdagen skall ge regeringen till känna att nykterhets- och narkotikanämnder bör införas i alla kommuner (*yrkande 2*).

I samband med propositionen 1979/80:1 om socialtjänsten behandlade utskottet bl.a. en motion om möjlighet för kommunerna att inrätta särskilda nykterhetsnämnder vid sidan av socialnämnden. Socialutskottet, som inhämtat konstitutionsutskottets yttrande i frågan, avstyrkte motionen och anförde i sitt av riksdagen godkända betänkande SoU 1979/80:44 bl.a. följande (s. 89 ff.).

Socialutskottet delar den principiella uppfattning som kommer till uttryck såväl i konstitutionsutskottets yttrande som i propositionen, nämligen att den nya socialtjänstlagstiftningen bör ge största möjliga utrymme för olika organisatoriska lösningar som kan anpassas efter de varierande lokala förutsättningarna. Att beskära kommunernas handlingsfrihet genom detaljerade organisatoriska föreskrifter skulle inte bara strida mot reformens principiella utgångspunkter utan även innebära försämrade möjligheter för socialtjänsten att utvecklas på ett ändamålsenligt sätt. Å andra sidan får inte denna kommunernas handlingsfrihet innebära att andra viktiga grundtankar i reformen äventyras. Helhetssynen i vårdarbetet är en sådan grundläggande princip. En olämplig uppdelning av vårdfunktionerna kan innebära minskade möjligheter att rätt bedöma den enskildes behov av hjälp eller service och att erbjuda den i varje särskilt fall mest lämpade åtgärden. Inte heller skall den enskilde behöva vända sig till mer än en kommunal nämnd när åtgärder enligt socialtjänstlagen är i fråga.

Det anförda innebär att utskottet ansluter sig till propositionens överväganden i denna del. De individinriktade insatserna inom socialtjänsten bör således bedömas och handläggas med utgångspunkt i helhetssynen och i ett samlat kommunalt ansvar gentemot den enskilde.

---

När det gäller den i motionen 1979/80:638 aktualiserade frågan om inrättande av särskilda nykterhetsnämnder kan tilläggas följande. Att anförtro viss allmänt förebyggande verksamhet på missbruksområdet åt annat kommunalt organ möter i enlighet med det tidigare anförda inget hinder. Tanken att dela upp handläggningen av de problem som kan möta i ett enskilt ärende på olika kommunala organ måste emellertid avvisas. En sådan uppdelning av vårdfunktioner leder lätt till att arbetet inriktas ensidigt på en viss typ av problem varvid andra viktiga aspekter kan förbises. Insikten härom har lett till att kommunerna genomgående redan övergivit de organisationsformer som bygger på de nuvarande vårdlagarnas funktionsuppdelning. Det torde därför inte heller finnas något praktiskt behov av att behålla möjligheten att ha särskilda nykterhetsnämnder.

Som ovan framgått måste således socialtjänstens individinriktade insatser handläggas med utgångspunkt i helhetssynen och ett samlat kommunalt ansvar, medan organisationen av den allmänt förebyggande verksamheten avgörs av kommunen själv. Ett obligatorium för alla kommuner att ha viss typ av nämnd förutsätter stöd i lag. Utskottet, som anser att utformningen av den allmänt förebyggande verksamheten måste bestämmas av resp. kommun, kan inte biträda ett sådant förslag. Utskottet vill dessutom hänvisa till vad som ovan (s. 17) redovisats om kommunala drogpolitiska handlingsprogram i enlighet med propositionen om en samordnad och intensifierad narkotikapolitik. Sådana kommunala handlingsprogram torde i praktiken fylla syftet med motionsförslaget. Detta avstyrks således (So 253 yrkande 2).

## Barn i familjehem

Justitieombudsmannen (JO) har sammanställt en rapport *Barn i familjehem – en undersökning av hur socialnämnderna fullgör sina uppgifter inom familjehemsvården* (1985). Rapporten avser både placeringar enligt LVU och enligt socialtjänstlagen. Granskningen har inriktats på sådana frågor som nämndens val av familjehem, kontakterna med familjehemmet och ansvaret för att barnets fortsatta anknytning till de biologiska föräldrarna inte bryts.

Enligt JO:s iakttagelser ägnar socialnämnderna inte alltid familjehemsutredningarna tillräcklig uppmärksamhet. Utredningarna framstår ofta som alltför torftiga. De belyser inte i den omfattning som är nödvändigt familjehemsföräldrarnas personliga förutsättningar att ta hand om barnet. Det är nämnden som lämnar medgivande till placeringen i familjehem. Det är därför nödvändigt att tjänstemännen till nämnden redovisar alla de omständigheter som kan vara av betydelse för ärendets prövning i nämnden. JO har funnit allvarliga brister i dokumentationen av familjehemsutredningarna. För att socialnämnden skall kunna fullgöra sina uppgifter inom familjehemsvården är det vidare nödvändigt att den följer barnets förhållanden i familjehemmet. JO:s undersökning visar att flera socialnämnder underlåter att i den omfattning som behövs besöka familjehemmen. Ofta förekommer inga andra kontakter med familjehemsföräldrarna än enstaka telefonsamtal.

JO understryker att socialnämnden genom placering i familjehem åtar sig ansvaret för att barnet får växa upp under trygga förhållanden. Det är då nödvändigt med en fortlöpande kontakt med familjehemmet och med barnet. Socialnämnderna måste prioritera detta arbete så att uppgifterna kan fullgöras på ett för barnet betryggande sätt.

Beträffande kontakten mellan barnet och dess biologiska föräldrar anför JO att han i flera ärenden har kunnat iaktta att ett beslut om vård enligt LVU lett till att alla kontakter mellan barnet och dess anhöriga har brutits, trots att hinder mot sådana kontakter inte förelegat.

Sammanfattningsvis konstaterar JO att det föreligger brister i det sätt på vilket nämnderna fullgör sina åligganden beträffande barn i familjehem. Det är enligt hans mening lämpligt att socialnämnderna tar upp en principiell diskussion om vilka åtgärder som behövs för att socialnämnderna på ett för barn och föräldrar tillfredsställande sätt skall kunna fullgöra de uppgifter som ålagts dem i författningarna. JO kommer att framdeles vid besök på socialförvaltningarna ägna denna fråga särskild uppmärksamhet.

JO avser att även granska förhållandena för de barn och unga som bereds vård i hem för vård eller boende.

I *motion So220 av Inga Lantz m. fl. (vpk)* hemställs att socialstyrelsen får i uppdrag att se över familjehemsverksamheten för att undanröja de av JO dokumenterade bristerna (*yrkande 1*) och att riksdagen som sin mening ger regeringen till känna att socialtjänsten måste ges en resursram, stor nog att garantera dess innehåll (*yrkande 2*). Motionärerna anför att undersökningen visar på brister av sådan art att särskilda åtgärder är påkallade. Den avgörande orsaken till bristerna anser motionärerna emellertid vara resursfrågan.

Utskottet finner det värdefullt att JO har granskat förhållandena för barn som placerats i familjehem. Som JO anfört åtar sig socialnämnderna genom placeringen ansvaret för att barnet får växa upp under trygga och goda förhållanden. I likhet med JO anser utskottet det allvarligt om det brister i socialnämndens uppföljning och kontroll av hur barnet har det i familjehemmet. Även kontakten mellan barnet och dess biologiska föräldrar måste, såsom JO anfört, få hög prioritet.

JO sammanfattar sina synpunkter med att det är lämpligt att socialnämnderna nu tar upp det han har iakttagit till en principdiskussion. Utskottet instämmer i detta och förutsätter att socialstyrelsen och länsstyrelserna i egenskap av tillsynsmyndigheter följer upp kommunernas åtgärder. Det är viktigt att kommunerna nu tar fasta på de påpekanden som gjorts av JO och noga överväger olika åtgärder för att förbättra familjevården.

Socialberedningen kommer, som tidigare redovisats, att inom kort överlämna ett betänkande om LVU. Utskottet har erfarit att här aktuella frågor kommer att belysas även där.

Utskottet anser mot bakgrund av det anförda inte att något initiativ av riksdagen är påkallat. Utskottet avstyrker därför motion So220 (vpk).

## Definition och klassificering av narkotika

I *motion So207 av Inga Lantz m.fl. (vpk)* hemställs om en utredning av narkotikadefinitionen. Motionärerna hänvisar till att det i USA förekommer framställning av syntetiska ämnen som har narkotiska egenskaper. Dessa ämnen finns inte intagna i förteckningar över vad som är att anse som narkotika och narkotikalagstiftningen är därför inte tillämpbar på medlen. Motionärerna anför att den nuvarande definitionen av narkotika, genom uppräkning av alla ämnen som är att betrakta som narkotika, har betydande brister. Motionärerna framhåller att det finns i det närmaste oräkneliga kombinationsmöjligheter att framställa syntetiska narkotika. Detta anser motionärerna visa på svagheter med att bibehålla en uppräkningsdefinition. Motionärerna efterlyser i stället en mer generell definition av narkotika.

I en artikel i Läkartidningen 1986, nr 5 beskrivs s.k. designerdroger, varmed avses olika typer av syntetiska droger som förekommer på den illegala marknaden i USA. Dessa droger är ofta syntetiska former av heroin. Vissa av dem har mycket starkare effekt än heroin. Att använda dessa droger medför betydande risker. Förutom den önskade effekten kan de medföra inte väntade biverkningar. Det förekommer också att preparaten inte är rena utan innehåller biprodukter som kan vara mycket skadliga. Teoretiskt finns det möjlighet att framställa ett stort antal varianter av syntetiska droger.

I 8 § narkotikastrafflagen (1968:64) definieras narkotika som läkemedel eller hälsofarliga varor med starkt vanebildande egenskaper eller varor som med lätthet kan omvandlas till varor med sådana egenskaper, och som därför antingen är föremål för kontroll enligt en internationell konvention som Sverige har biträtt, eller som av regeringen har förklarats skola anses som narkotika.

Sverige har biträtt två FN-konventioner beträffande narkotika, dels 1961 års allmänna narkotikakonvention (den s.k. Single Convention), med ändringsprotokoll år 1972, dels 1971 års konvention om psykotropa substanser. I listor som fogats till konventionerna och som fortlöpande revideras finns upptagna de ämnen som är föremål för internationell kontroll.

I förordningen (1983:366, ändrad och omtryckt 1985:244) om att vissa substanser skall anses som narkotika har regeringen angivit de ytterligare substanser som skall anses som narkotika enligt narkotikastrafflagen. Dessa indelas i centralstimulerande medel, hallucinogener, smärtstillande medel

samt sömnmedel och lugnande medel.

I Brottsförebyggande rådets (BRÅ) promemoria *Narkotikabrott (PM 1982:2)* diskuteras definitionen av narkotika. I promemorian (s. 75–78) anges att den nuvarande begreppsbestämningen av narkotika visserligen skapar klarhet angående vilka ämnen som faller under narkotikalagstiftningen men att den är behäftad med en uppenbar svaghet. Nya narkotiska preparat framställs efter hand och kan spridas ganska snabbt. Straffansvar kan då först bli aktuellt sedan preparatet uttryckligen förklarats vara narkotika. Härigenom kan den situationen uppstå att även starkt straffvärda förfaranden kan falla utanför det straffbara området.

I promemorian anförs vidare att om man inom ramen för gällande narkotikastrafflag vill täppa till den nu diskuterade luckan detta inte kan ske endast genom en förändring av narkotikabegreppet. Härigenom skulle nämligen en mängd inte straffvärda fall komma att träffas. Vad som ligger närmast till hands synes enligt promemorian i stället vara att komplettera narkotikabrottsbestämmelsen med ett nytt stycke som riktar sig mot vissa kvalificerade förfaranden med beroendeframkallande medel som inte faller in under det formella narkotikabegreppet. Redan en sådan komplettering skulle dock kräva ingående överväganden angående såväl hur aktuella ämnen (alkohol borde exempelvis inte omfattas) som förfaringssätt borde avgränsas. Med hänsyn till att några påtagliga nackdelar med nuvarande ordning ännu inte visat sig anses det inte påkallat att närmare utreda frågan. Några förslag läggs därför inte fram i promemorian. Däremot formuleras utan närmare motivering ett tillägg till nuvarande narkotikadefinition av innebörd att andra varor som med hänsyn till sina starkt vanebildande egenskaper m. m. "uppenbart är att jämställa med narkotika" också skall anses som narkotika.

Riksdagen har tidigare i flera sammanhang behandlat frågan om definitionen av narkotika. I betänkande SoU 1982/83:26 (s. 10–11) uttalade utskottet följande.

Narkotikabegreppet är av grundläggande betydelse för all lagstiftning som rör narkotika. Detta gäller såväl regleringen av den legala hanteringen som beträffande missbruk och olovlig befattning med narkotika. Avgränsningen av begreppet kan på grund av de stränga straffreglerna ha mycket kännbara konsekvenser för den enskilde. Det är därför från rättssäkerhetssynpunkt nödvändigt att ställa stora krav på den utredning som ligger till grund för ett förordnande enligt [1 § narkotikaförordningen]. Samtidigt är det givetvis angeläget att narkotikabegreppet har en sådan utformning att möjligheterna att snabbt ingripa mot nya narkotiska preparat inte onödigtvis försvåras, särskilt om preparatet tillkommit i spekulativt syfte.

Utskottet konstaterar att vad som huvudsakligen orsakar tidsåtgång i vissa ärenden om klassificering av ett ämne som narkotika är svårigheten att införskaffa tillräcklig dokumentation. Problemet ligger egentligen inte i själva lagstiftningen. Det är vidare svårt att genom lagstiftningsåtgärder stoppa preparat om vilka man ännu inte säkert vet om de utgör narkotika, bl. a. med hänsyn till de straffbestämmelser som gäller på narkotikaområdet.

1983 års läkemedelsutredning (S 1983:04) har i uppdrag att se över läkemedelslagstiftningen m. m. Enligt vad utskottet erfarit arbetar utredningen bl. a. med att förbereda en reglering som kan ersätta den nuvarande

narkotikaförordningen. I samband därmed kommer utredningen även att ta upp frågan om narkotikabegreppets placering i lagstiftningen och därmed sammanhängande frågor.

Utskottet har inhämtat från social- och justitiedepartementen att beredskapen mot nya narkotiska ämnen är mycket god. Socialstyrelsens läkemedelsavdelning kan omedelbart inleda arbetet med att analysera och begreppsbestämma ett okänt preparat. När analysen är gjord kan regeringen inom en vecka förklara att ämnet är narkotika.

Utskottet har vidare erfarit att det inom justitieministeriet i Washington pågår ett arbete för att undersöka vad som kan göras för att förekomma att narkotikakontrollen kringgås genom nya typer av preparat. Det svenska socialdepartementet har begärt information om utfallet av arbetet.

Utskottet gör följande överväganden.

Det finns klara fördelar med en narkotikadefinition av den typ som för närvarande tillämpas. En uppräkningsdefinition gör att det är möjligt för var och en att skaffa sig kunskap om ifall ett visst ämne är narkotika eller inte. Definitionen är enkel och juridiskt exakt och därigenom tillfredsställande från rättssäkerhetssynpunkt.

Man kan däremot se flera svårigheter med någon form av allmänt formulerad narkotikadefinition. Narkotika är inte något entydigt begrepp. En gemensam definition av alla de ämnen som för närvarande betraktas som narkotika skulle få göras mycket vid. Den får dock inte bli så vag att den också omfattar ämnen som inte är avsedda, såsom alkohol och tobak. Det är dessutom nödvändigt att kunna avgränsa innebörden av begreppet narkotika på ett otvetydigt sätt med hänsyn till de allvarliga rättsföljder som är förenade med brott mot narkotikalagstiftningen.

Syftet med motionsförslaget synes vara att åstadkomma en bättre beredskap för tillfällen då det på marknaden uppträder nya narkotiska ämnen eller preparat. Motionärerna vill motverka att någon hinner sprida ett farligt ämne under den tid som passerar fram till dess regeringen hunnit förklara ämnet vara narkotika.

I USA, där problemet med s. k. designerdroger i första hand är aktuellt, övervägs vad som kan göras för att effektivisera den rättsliga kontrollen. Även i Sverige har man uppmärksamheten riktad på hithörande frågor.

Som redovisats ovan är vidare beredskapen för att möta sådana situationer god. Oavsett vilken narkotikadefinition som tillämpas måste krav uppställas på klar identifiering av ett ämne innan någon kan ställas till ansvar för befattning därmed. Tidsåtgången för regeringens handläggning efter det att analysresultat föreligger är obetydlig.

Utskottet anser med hänvisning till det anförda inte att det för närvarande finns skäl att utreda narkotikadefinitionen. Utskottet avstyrker sålunda motion So207 (vpk).

I *motion So224 av Göran Magnusson (s)* hemställs att riksdagen beslutar att kokain och fencyklidin överförs till narkotikaförteckning I. Motionären anför att kokain framstår som minst lika farligt som heroin och därför bör bli föremål för samma stränga rättsliga bedömning och administrativa kontroll som heroin. Enligt motionärens uppfattning har kokain så begränsat

medicinskt värde – fencyklidin saknar enligt motionären helt sådant värde – att preparaten utan olägenhet skulle kunna överföras till narkotikaförteckning I och således helt förbjudas för användning. Motionären anser att den omständigheten att medlen för närvarande finns på narkotikaförteckning II kan påverka den allmänna synen på medlen och även strängheten i straffmätningen vid narkotikabrott.

Enligt 8 § andra stycket narkotikastrafflagen meddelar regeringen eller myndighet som regeringen bestämmer föreskrifter om innehav av och annan befattning med narkotika för medicinskt eller vetenskapligt ändamål. Enligt 1 § narkotikaförordningen (1962:704) åvilar det socialstyrelsen att låta upprätta och kungöra förteckningar över narkotika. Närmare föreskrifter om utlämnande av narkotiska läkemedel meddelas enligt 6 § 2 mom. av socialstyrelsen.

Socialstyrelsens narkotikaförteckningar (MF 1974:67) har 1985 ersatts av nya föreskrifter om förteckningar över narkotika (SOSFS [M] 1985:9). I föreskrifterna preciseras vad som avses med narkotika och upptas fem förteckningar där olika preparat finns uppräknade. Förteckningarna bygger på vad som skall utgöra narkotika enligt vad som ovan sagts (se ovan s. 27). Förteckningarna anger förutsättningarna för den vetenskapliga och medicinska användningen av de preparat som omfattas av narkotikakontrollen. Enligt socialstyrelsens narkotikakungörelse (MF 1972:30) får de i förteckning I upptagna varorna inte införas eller utföras eller här tillverkas, saluhållas eller överlåtas. Socialstyrelsen kan dock ge tillstånd att använda dessa varor för medicinsk och vetenskaplig forskning. I socialstyrelsens föreskrifter (SOSFS [M] 1984:16) om förordnande och utlämnande av läkemedel från apotek m. m. (receptföreskrifter), vilka ersatt bl. a. den tidigare receptkungörelsen, finns närmare föreskrifter om förordnande av narkotiska läkemedel. Av 4 § föreskrifterna framgår att narkotika som upptagits på förteckningarna II–V kan få förordnas med iakttagande av olika säkerhetsföreskrifter.

Som framgår av motionen finns kokain och fencyklidin upptagna på narkotikaförteckning II, dvs. de kan under vissa betingelser förskrivas som läkemedel. De nya föreskrifterna 1985 innebär i här aktuellt hänseende att kokainberedningar i en koncentration av högst 0,1 % inte längre är undantagna, dvs. alla kokainberedningar är numera oavsett halt och övriga ingående beståndsdelar narkotika enligt förteckning II.

Motionsyrkanden med liknande syfte som det nu aktuella har behandlats av utskottet i betänkandena SoU 1983/84:20, 1984/85:8 och 1984/85:14. Utskottet har därvid konstaterat att de aktuella preparaten i dag används som läkemedel bara i ett mycket litet antal fall, men att de i dessa fall har stor betydelse. Utskottet har vidare understrukit att den straffrättsliga bedömningen av ett narkotikabrott inte är beroende av på vilken av socialstyrelsens narkotikaförteckningar ett preparat finns uppfört och att en strängare straffrättslig kvalificering av t. ex. kokain torde förutsätta en ändring i narkotikastrafflagen.

Utskottet delar motionärens oro för konsekvenserna av ett ökat kokainmissbruk. Enligt vad utskottet erfarit finns det dock inget som tyder på att receptförskrivet kokain eller fencyklidin fått icke avsedd spridning. Social-

styrelsens narkotikaförteckningar anger vidare bara förutsättningarna för legal användning av narkotiska preparat för vetenskapliga eller medicinska ändamål. Den straffrättsliga bedömningen av illegal befattning med narkotika sker med utgångspunkt i narkotikastrafflagen och den domstolspraxis som utvecklats på det området. Utskottet ser därför inte anledning att av narkotikapolitiska skäl föra över kokain och fencyklidin till narkotikaförteckning I och därmed hindra den visserligen begränsade medicinska användning som socialstyrelsen fortfarande bedömer befogad. Utskottet förutsätter att socialstyrelsen fortlöpande prövar om det finns skäl att företa ändringar i förteckningarna.

Utskottet vidhåller alltså sitt tidigare ställningstagande i frågan och avstyrker motion So224 (s).

## Alkohol och olycksfall

I *motion So475 av Elver Jonsson (fp) och Gudrun Norberg (fp)* hemställs om tillkännagivande att nya rutiner bör utformas vid akutmottagningar m. m. för att förbättra kunskapen om orsakerna till olycksfall. Motionärerna anser det angeläget att få klarhet i alkoholens omfattning i trafikolyckor och andra akuta olyckor, även sådana som inte leder till dödsfall. Ett sätt att förbättra basmaterialet för sådana bedömningar är enligt motionärna att utfärda anvisningar om att behandlande läkare skall ta blodprov vid alla olyckor.

I den av riksdagen antagna propositionen (1984/85:181) om utvecklingslinjer för hälso- och sjukvården, m. m. tog föredragande statsrådet upp frågan om förbättrad skadestatistik och anförde därvid följande (s. 36 f.).

> För att förbättra underlaget för de skadeförebyggande insatserna i samhället bör en länsvis registrering av samtliga olycksfall (skadefall) som kommer i kontakt med hälso- och sjukvården genomföras. För att begränsa resursinsatserna bör ett rullande registreringsförfarande tillämpas. Varje år bör registrering ske i två–tre län under några månader. På sikt täcks därmed hela landet. Ansvaret för denna registrering bör ligga på hälso- och sjukvårdshuvudmännen. Socialstyrelsen skall, i erforderlig samverkan med andra myndigheter och organisationer, ges ansvaret för den centrala statistik, som skall baseras på denna registrering.
>
> En förbättrad skadestatistik i enlighet med det anförda kommer enligt utskottets mening att ge förbättrad belysning av de frågeställningar som aktualiseras i motionen.

När det gäller blodprovstagning för påvisande av eventuell alkohol vill utskottet erinra om att någon allmän skyldighet att underkasta sig blodprovstagning inte föreligger utom då detta är särskilt föreskrivet. Utskottet ställer sig tveksamt till att utvidga blodprovstagning vid akutmottagningar i annat syfte än att avgöra vilken vård som är den bästa för en viss patient. I vart fall måste noga övervägas vilka effekter detta skulle kunna få för benägenheten att söka vård och för patienternas förtroende för hälso- och sjukvården.

Utskottet avstyrker med det anförda motion So475 (fp).

Utskottet har ingen erinran mot propositionens förslag till medelsanvisning beträffande anslaget I 1. Bidrag till världshälsoorganisationen samt internationellt socialpolitiskt samarbete m. m. samt anslaget I 2. Vissa internationella kongresser i Sverige.

## Hemställan

Utskottet hemställer

1. beträffande *alkoholfria sektorer*

att riksdagen avslår motion 1985/86:So236,

2. beträffande *informationskampanj för minskad alkoholkonsumtion*

att riksdagen avslår motion 1985/86:So225,

3. beträffande *opinionsbildning mot droger*

att riksdagen avslår motion 1985/86:So254 yrkande 2,

4. beträffande *medelsanvisning till upplysning och information på drogområdet m. m.*

att riksdagen till *Upplysning och information på drogområdet m. m.* för budgetåret 1986/87 anvisar ett reservationsanslag av 4 769 000 kr.,

5. beträffande *medelsanvisning för bidrag till missbrukarvård m. m.*

att riksdagen med bifall till regeringens förslag och med avslag på motion 1985/86:So248 yrkande 2 till *Bidrag till missbrukarvård m. m.* för budgetåret 1986/87 anvisar ett förslagsanslag av 810 000 000 kr.,

6. beträffande *bidrag till arbetsmarknadens organisationer*

att riksdagen avslår motion 1985/86:So249 yrkande 1,

7. beträffande *medelsanvisning för bidrag till organisationer*

att riksdagen med bifall till regeringens förslag och med avslag på motion 1985/86:So249 yrkandena 2 och 3 till *Bidrag till organisationer* för budgetåret 1986/87 anvisar ett reservationsanslag av 45 932 000 kr.,

8. beträffande *stöd till Familjehemmens riksförbund*

att riksdagen avslår motion 1985/86:So250,

9. beträffande *medelsanvisning till utvecklings- och försöksverksamhet*

att riksdagen med bifall till regeringens förslag och med avslag på motion 1985/86:So237 till *Utvecklings- och försöksverksamhet* för budgetåret 1986/87 anvisar ett reservationsanslag av 28 466 000 kr.,

10. beträffande *utveckling av vårdmetoder*

att riksdagen avslår motion 1985/86:So231 yrkande 2,

11. beträffande *utveckling av vårdinsatser för narkomaner*

att riksdagen avslår motion 1985/86:So253 yrkande 6 och motion 1985/86:So254 yrkande 8,

12. beträffande *vård i familjehem*

att riksdagen avslår motion 1985/86:So254 yrkande 6,

13. beträffande *samordning för bekämpande av narkotikamissbruket*

att riksdagen avslår motion 1985/86:So201,

14. beträffande *en samlad plan mot narkotika*

att riksdagen avslår motion 1985/86:So205,

15. beträffande *register över narkomaner*

att riksdagen avslår motion 1985/86:So219,

16. beträffande *kvinnors alkoholmissbruk*

att riksdagen avslår motion 1985/86:So231 yrkande 1,

17. beträffande *åtgärder mot prostitution*

att riksdagen avslår motion 1985/86:So246,

18. beträffande *utslagnas bostadssituation*

att riksdagen avslår motion 1985/86:So241 yrkande 4,

19. beträffande *socialtjänstlagen*

att riksdagen avslår motion 1985/86:So239,

20. beträffande *åtgärder mot alkohol och narkotikamissbruk*

att riksdagen avslår motion 1985/86:So208,

21. beträffande *nykterhets- och narkotikanämnder*

att riksdagen avslår motion 1985/86:So253 yrkande 2,

22. beträffande *barn i familjehem*

att riksdagen avslår motion 1985/86:So220,

23. beträffande *definitionen av narkotika*

att riksdagen avslår motion 1985/86:So207,

24. beträffande *socialstyrelsens narkotikaförteckningar*

att riksdagen avslår motion 1985/86:So224,

25. beträffande *olycksfallsstatistik*

att riksdagen avslår motion 1985/86:So475,

26. att riksdagen till *Bidrag till världshälsoorgansationen samt internationellt socialpolitiskt samarbete m. m.* för budgetåret 1986/87 anvisar ett förslagsanslag av 29 245 000 kr.,

27. att riksdagen till *Vissa internationella kongresser i Sverige* för budgetåret 1986/87 anvisar ett reservationsanslag av 1 000 000 kr.

Stockholm den 10 april 1986

På socialutskottets vägnar

*Daniel Tarschys*

Närvarande: Daniel Tarschys (fp), Evert Svensson (s), Kjell Nilsson (s), Rune Gustavsson (c), Blenda Littmarck (m), Gunnar Ström (s), Aina Westin (s), Per Arne Aglert (fp), Yvonne Sandberg-Fries (s), Ulla Tillander (c), Inga Lantz (vpk), Ingrid Andersson (s), Ingvar Eriksson (m), Karl-Gösta Svenson (m) och Maud Björnemalm (s).

# Reservationer

## 1. Medelsanvisning för bidrag till missbrukarvård (mom. 5 i hemställan)

av Blenda Littmarck, Ingvar Eriksson och Karl-Gösta Svenson (samtliga m) som anser:

*dels* att det avsnitt i utskottets yttrande på s. 10 som börjar med "Utskottet behandlade" och slutar med "avser yrkande 2" bort ha följande lydelse:

Med ett mycket stort budgetunderskott och en alltför stor offentlig sektor är det enligt utskottets mening oacceptabelt med fortsatt expansion av den kommunala sektorn.

Härtill kommer att kommunerna efter kontinuerlig ökning nu har mycket god likviditet, ca 5 miljarder i finansieringskapital.

I detta läge kan det inte anses rimligt att staten med sitt mycket stora budgetunderskott skulle tillskjuta 65–70 miljarder kronor i statsbidrag till den kommunala sektorn. För att volymökningen skall upphöra är en minskning av statsbidragen nödvändig. Eftersom dessa är specialdestinerade kan den nödvändiga minskningen komma att uppfattas som riktad mot nominellt berörda verksamheter. Utskottet vill understryka att detta ingalunda är avsikten. Kommuner och landsting skall själva göra den omfördelning mellan olika verksamhetsområden de anser nödvändig.

Mot den här anförda bakgrunden bör statsbidragen till hem för vård eller boende till sin huvuddel avvecklas under de två kommande budgetåren. Som en garanti för ideell och annan enskild bedriven vårdverksamhet bör ett betydande anslag dock finnas kvar även på sikt. Det anförda innebär att utskottet tillstyrker motion So248 (m) yrkande 2.

*dels* att utskottet under mom. 5 bort hemställa

> 5. beträffande *medelsanvisning för bidrag till missbrukarvård m. m.* att riksdagen med anledning av regeringens förslag och med bifall till motion 1985/86:So248 yrkande 2 till *Bidrag till missbrukarvård m. m.* för budgetåret 1986/87 anvisar ett förslagsanslag av 425 000 000 kr.,

## 2. Bidrag till arbetsmarknadens organisationer (mom. 6 i hemställan)

av Rune Gustavsson (c), Blenda Littmarck (m), Ulla Tillander (c), Ingvar Eriksson (m) och Karl-Gösta Svenson (m) som anser:

*dels* att det avsnitt i utskottets yttrande på s. 11 som börjar med "Utskottet har" och slutar med "yrkande 1 avstyrks" bort ha följande lydelse:

Utskottet anser att stödet på arbetsplatserna bl. a. genom insatser via de fackliga organisationerna är mycket viktigt och värdefullt. Dessa åtgärder måste ses som en naturlig följd inom ramen för de övergripande målsättningarna att bekämpa missbruket på bredaste möjliga bas. Enligt utskottets mening har dock de fackliga organisationerna ekonomiska resurser att utan statligt stöd bedriva denna verksamhet. Utskottet förutsätter att ambitionen på detta område inte skall behöva vara beroende av statliga stödinsatser utan

beroende på omsorgen om arbetskamraterna. De ekonomiska stödåtgärder som utgår via statsbudgeten bör ges till mera resurssvaga organisationer och sammanslutningar som bedriver rehabiliteringsarbete inom missbrukarvården. Vad utskottet anfört om en annan anslagsdisposition bör riksdagen ge regeringen till känna i enlighet med motion So249 (m) yrkande 1.

*dels* att utskottet under mom. 6 bort hemställa

6. beträffande *bidrag till arbetsmarknadens organisationer*

att riksdagen med anledning av motion 1985/86:So249 yrkande 1 som sin mening ger regeringen till känna vad utskottet anfört,

## 3. Medelsanvisning för bidrag till organisationer (mom. 7 i hemställan)

av Blenda Littmarck, Ingvar Eriksson och Karl-Gösta Svenson (samtliga m) som anser:

*dels* att det avsnitt i utskottets yttrande som börjar på s. 11 med "Riksdagen godkände" och slutar på s. 12 med "yrkandena 2 och 3" bort ha följande lydelse:

Den ideellt drivna verksamheten utgör en viktig del i den totala kampen mot missbruk. De alternativa vårdformer och det engagemang som där kommer till uttryck bör stimuleras och uppvärderas. En ökad och mera målmedveten sådan satsning skulle kunna ge ytterligare goda resultat. Här behövs en ännu mera öppen attityd när det gäller att tillvarata dessa alternativ, som också har visat sig ge en mera positiv rehabiliteringseffekt än många liknande verksamheter som drivs i offentlig regi. I kampen mot missbruket och i rehabiliteringsarbetet måste de alternativa vårdformerna ges större utrymme.

Utskottet har ovan tillstyrkt en omfördelning från arbetsmarknadens organisationer till mer resurssvaga organisationer eller sammanslutningar som arbetar för stöd och hjälp åt missbrukare. Utskottet föreslår också att anslaget H 3. Bidrag till organisationer räknas upp med ytterligare 10 milj. kr. att tillföras fördelningsposten "bidrag till organisationer som bedriver rehabiliteringsarbete".

Det anförda innebär att utskottet ansluter sig till förslagen i motion So249 (m) i här aktuella delar (yrkandena 2 och 3).

*dels* att utskottet under mom. 7 bort hemställa

7. beträffande *medelsanvisning för bidrag till organisationer*

att riksdagen med anledning av regeringens förslag och med anledning av motion 1985/86:So249 yrkandena 2 och 3 till *Bidrag till organisationer* för budgetåret 1986/87 anvisar ett reservationsanslag av 55 932 000 kr.,

## 4. Stöd till Familjehemmens riksförbund (mom. 8 i hemställan)

av Daniel Tarschys (fp), Rune Gustavsson (c), Blenda Littmarck (m), Per Arne Aglert (fp), Ulla Tillander (c), Ingvar Eriksson (m) och Karl-Gösta Svenson (m) som anser:

*dels* att det avsnitt i utskottets yttrande på s. 13 som börjar med "Det finns" och slutar med "So250 (fp)" bort ha följande lydelse:

Utskottet anser att organisationer som Familjehemmens riksförbund genom sitt engagemang och stöd till medlemmarna bedriver en värdefull verksamhet. Det är angeläget att familjevården utvecklas genom utbildningsinsatser. Utskottet anser därför att regeringen bör överväga möjligheterna till statligt stöd för verksamhet av detta slag. Vad utskottet nu anfört bör riksdagen med anledning av motion So250 ge regeringen till känna.

*dels* att utskottet under mom. 8 bort hemställa

8. beträffande *stöd till Familjehemmens riksförbund*

att riksdagen med anledning av motion 1985/86:So250 som sin mening ger regeringen till känna vad utskottet anfört,

## 5. Medelsanvisning till utvecklings- och försöksverksamhet (mom. 9 i hemställan)

av Inga Lantz (vpk) som anser:

*dels* att det avsnitt i utskottets yttrande på s. 14 som börjar med "Ett viktigt" och slutar med "(vpk) avstyrks" bort ha följande lydelse:

Det behövs en självständig och livskraftig kvinnorörelse för att föra kvinnokampen vidare.

En bland många förutsättningar för en aktiv kvinnorörelse är uppbyggande av kvinnohus, där kvinnor utan att hämmas av det patriarkala förtrycket kan träffas för att utveckla personligt och kollektivt självförtroende.

För att stimulera till uppbyggnad av kvinnohus i de flesta större tätorter anser utskottet att riksdagen bör besluta om inrättande av en statlig fond, dit kvinnohusföreningar kan vända sig för att få ekonomiskt stöd för att starta och driva verksamhet. Fonden skall betala ut startbidrag när det finns kvinnor som i organiserade former vill sätta igång en kvinnohusverksamhet och kan redovisa en plan för verksamheten. Dessutom kan fonden användas för ekonomiskt stöd i form av årliga bidrag efter ansökan från resp. kvinnohusförening enligt vanliga regler.

Riksdagen bör anvisa ytterligare 20 milj. kr. under anslaget Utvecklings- och försöksverksamhet för stöd till kvinnohus i enlighet med det anförda.

*dels* att utskottet under mom. 9 bort hemställa

9. beträffande *medelsanvisning till utvecklings- och försöksverksamhet*

att riksdagen med anledning av regeringens förslag och med bifall till motion 1985/86:So237 till *Utvecklings- och försöksverksamhet* för budgetåret 1986/87 anvisar ett reservationsanslag av 48 466 000 kr.,

## 6. Utveckling av vårdinsatser för narkomaner (mom. 11 i hemställan)

av Rune Gustavsson (c) och Ulla Tillander (c) som anser:

*dels* att det avsnitt i utskottets yttrande som börjar på s. 15 med "Utskottet delar" och slutar på s. 16 med "nu anförda." bort ha följande lydelse:

Socialtjänsten har ansvar för att alkohol- och narkotikamissbrukare får tillgång till hjälp och stöd för sitt missbruk. För unga missbrukare har också skolan möjligheter till vissa hjälpinsatser.

I många fall behöver dock missbrukare vård för sitt missbruk. Missbruksvården bör så långt möjligt bedrivas i öppna former. Satsningarna för att utveckla dessa är positiva. Trots det kommer en liten grupp även i fortsättningen att behöva vård i mer slutna former.

Behandlingshem är vanligen direkt inriktade mot vård av visst missbruk. Många missbrukare behöver dock efter en initial behandling för sitt missbruk en längre tids rehabilitering i andra vårdformer. Socialt utslagna människor saknar ofta en socialt acceptabel identifikation. För dem kan vård i familjehem vara ett gott vårdalternativ.

Många missbrukare är kriminellt belastade. Samarbetet mellan kriminalvården och främst kommunernas socialtjänst och landstingens sjukvård måste utvecklas. Det är nödvändigt att klarare definiera varje myndighets arbetsområde. Diskussioner mellan myndigheter om vem som i vilket skede av en behandling har ansvaret får inte tillåtas gå ut över missbrukaren, vilket ofta är fallet i dag.

De insatser utskottet här tagit upp bör enligt utskottets mening vidareutvecklas och utnyttjas inom missbrukarvården.

Vad utskottet nu anfört bör med anledning av motionerna So253 (c) yrkande 6 och So254 (c) yrkande 8 ges regeringen till känna.

Med detta ställningstagande har utskottet ingen anledning att gå in på motion So231 (fp) yrkande 2 som avstyrks.

*dels* att utskottet under mom. 11 bort hemställa

> 11. beträffande *utveckling av vårdinsatser för narkomaner*
> att riksdagen med anledning av motion 1985/86:So253 yrkande 6 och motion 1985/86:So254 yrkande 8 som sin mening ger regeringen till känna vad utskottet anfört,

## 7. Samordning för bekämpande av narkotikamissbruket (mom. 13 i hemställan)

av Blenda Littmarck, Ingvar Eriksson och Karl-Gösta Svenson (samtliga m) som anser:

*dels* att det avsnitt i utskottets yttrande på s. 18 som börjar med "Ett liknande" och slutar med "So201 (m)" bort ha följande lydelse:

Enligt utskottets mening är de samordningsinsatser som redovisats i det föregående dock inte tillräckliga.

Vad som krävs för bekämpning av narkotikaproblemet är en snabb och effektiv organisation som har överblick över hela strukturen och snabbt kan ingripa.

Utskottet förordar därför att man snarast tillskapar samordnande organ, lokalt, regionalt och centralt, för ledning av förebyggande och bekämpande

av narkotikabruk och narkotikabrottslighet. I varje kommun måste det bildas grupper, som kontinuerligt följer narkotikafrågan. Förutom polis och sociala myndigheter bör det finnas representanter för Hem och skola, elevföreningar och så många aktiva ungdoms- och idrottsföreningar som möjligt. På länsplanet bör motsvarande organisation samordna insatserna för narkotikabekämpning så att inga ärenden "faller mellan stolarna" på grund av traditionella myndighetsgränser. Vi förordar därför att en sådan grupp, bestående av representanter för polis, åklagare, domstolar, m. m. bildas i varje län.

Vad utskottet nu anfört bör riksdagen med anledning av motion So201 ge regeringen till känna.

*dels* att utskottet under mom. 13 bort hemställa

13. beträffande *samordning för bekämpande av narkotikamissbruket*

att riksdagen med anledning av motion 1985/86:So201 som sin mening ger regeringen till känna vad utskottet anfört.

## 8. Åtgärder mot prostitution (mom 17 i hemställan)

av Inga Lantz (vpk) som anser:

*dels* att det avsnitt i utskottets yttrande på s. 21 som börjar med "I betänkande" och slutar med "alltså avstyrks" bort ha följande lydelse:

Utskottet vill ånyo understryka att det är viktigt att prostituerade kvinnor får hjälp och stöd för att bryta sitt levnadsmönster. Samhället måste satsa mer på social jourverksamhet för att förhindra att fler kvinnor prostituerar sig och för att hjälpa dem som är prostituerade till att sluta. Vad utskottet nu anfört bör riksdagen ge regeringen till känna med anledning av motion So246 (vpk).

*dels* att utskottet under mom. 17 bort hemställa

17. beträffande *åtgärder mot prostitution*

att riksdagen med anledning av motion 1985/86:So246 som sin mening ger regeringen till känna vad utskottet anfört.

## 9. Utslagnas bostadssituation (mom. 18 i hemställan)

av Blenda Littmarck, Ingvar Eriksson och Karl-Gösta Svenson (samtliga m) som anser:

*dels* att det avsnitt i utskottets yttrande på s. 22 som börjar med "Utskottet delar" och slutar med "yrkande 4" bort ha följande lydelse:

Enligt utskottets mening innefattar rätten till bistånd enligt socialtjänstlagen rätt till tak över huvudet. Den totala husvillheten kan aldrig accepteras.

Erfarenheter från några kommuner visar att det faktiskt går att på ett tillfredsställande sätt lösa de utslagnas bostadsproblem. Det kräver mycket arbete och starkt engagemang men inte nödvändigtvis mycket pengar – det kan rent av vara samhällsekonomiskt lönsamt. Regeringen bör ta initiativ till en inventering av de utslagnas bostadssituation och till de kompletteringar av

lagen som kan behövas för att tillförsäkra alla den elementära rätten att inte behöva bo på gatan.

Vad utskottet nu anfört bör riksdagen med anledning av motion So241 (m) yrkande 4 ge regeringen till känna.

*dels* att utskottet under mom. 18 bort hemställa

18. beträffande *utslagnas bostadssituation*

att riksdagen med anledning av motion 1985/86:So241 yrkande 4 som sin mening ger regeringen till känna vad utskottet anfört,

## 10. Åtgärder mot alkohol- och narkotikamissbruk (mom. 20 i hemställan)

av Blenda Littmarck, Ingvar Eriksson och Karl-Gösta Svenson (samtliga m) som anser:

*dels* att det avsnitt i utskottets yttrande på s. 24 som börjar "Med anledning" och slutar med "So208 (m)" bort ha följande lydelse:

Enligt utskottets uppfattning saknas inom socialtjänsten nyanserade åtgärder för att stoppa missbruket i tid. Detta gäller främst missbruk av narkotika. Men även alkoholmissbruk måste motverkas effektivare.

Socialtjänstens tidiga ingripande måste vara kopplat till upptäckten. Därför är samverkan mellan bl. a. polis och socialtjänst viktig.

Som ett första steg kan åtgärderna bestå i "råd och stöd", som i praktiken innefattar tillrättaläggande och stödjande samtal med den unge och hans föräldrar. Om detta inte är tillräckligt måste nästa, mer formella, steg tas, vilket kan vara "föreskrifter" eller "övervakning".

Utskottet anser att en adekvat vård för missbrukare måste skapas. LVU och LVM ger inte de nödvändiga möjligheterna till insatser i tid och inte heller under tillräckligt lång tid. Regeringen måste nu överväga lämpliga åtgärder för att effektivisera lagstiftningen och snarast framlägga erforderliga lagförslag för riksdagen.

Vad utskottet nu anfört bör riksdagen ge regeringen till känna med anledning av motion So208 (m).

*dels* att utskottet under mom. 20 bort hemställa

20. beträffande *åtgärder mot alkohol- och narkotikamissbruk*

att riksdagen med anledning av motion 1985/86:So208 som sin mening ger regeringen till känna vad utskottet anfört,

## 11. Definitionen av narkotika (mom. 23 i hemställan)

av Inga Lantz (vpk) som anser:

*dels* att det avsnitt i utskottets yttrande på s. 29 som börjar med "Som redovisats" och slutar med "So207 (vpk)" bort ha följande lydelse:

Enligt utskottets uppfattning har den nuvarande definitionen av narkotika betydande narkotikapolitiska brister. Med tanke på de allvarliga riskerna för framställning av en rad beroendeframkallande och hälsofarliga medel bör narkotikabegreppet ses över.

Den linje som brottsförebyggande rådets arbetsgrupp pekat på bör bli föremål för fortsatta studier i avsikt att finna en teknisk lösning på problemen med narkotikadefinitionen.

Vid en utvidgning av narkotikabegreppet efter dessa riktlinjer torde dock i förarbeten och specialmotiveringar fordras en grundlig precisering av de kriterier som skall användas vid bedömningar i de enskilda fallen. Frågan fordrar anlitande av både juridisk och kemisk-farmakologisk sakkunskap.

Utskottet förordar därför att en uredning tillsätts med uppdrag att se över narkotikadefinitionen i enlighet med vad som nu anförts. Detta bör riksdagen med anledning av motion So207 (vpk) ge regeringen till känna.

*dels* att utskottet under mom. 23 bort hemställa

23. beträffande *definitionen av narkotika*

att riksdagen med anledning av motion 1985/86:So207 som sin mening ger regeringen till känna vad utskottet anfört,

# Innehållsförteckning

Sammanfattning ... 1
Proposition ... 1
Motioner ... 2
Utskottet ... 4
Inledning ... 4
Upplysning och information på drogområdet ... 6
Bidrag till vård av missbrukare ... 9
Bidrag till organisationer ... 10
Utvecklings- och försöksverksamhet ... 13
Samordning av insatser mot missbruk ... 17
Kvinnors alkoholmissbruk ... 19
Åtgärder mot prostitution ... 20
Bostadssituationen för utslagna ... 21
Socialtjänstlagen ... 22
Barn i familjehem ... 25
Definition och klassificering av narkotika ... 27
Alkohol och olycksfall ... 31
Övriga frågor ... 32
Hemställan ... 32
Reservationer ... 34
1. Medelsanvisning för bidrag till missbrukarvård (mom. 5 i hemställan) av m ... 34
2. Bidrag till arbetsmarknadens organisationer (mom. 6 i hemställan) av m och c ... 34
3. Medelsanvisning för bidrag till organisationer m. m. (mom. 7 i hemställan) av m ... 35
4. Stöd till Familjehemmens riksförbund (mom. 8 i hemställan) av fp, m, c ... 35
5. Medelsanvisning till utvecklings- och fördelningsverksamhet (mom. 9 i hemställan) av vpk ... 36
6. Utveckling av vårdinsatser för narkomaner (mom. 11 i hemställan) av c ... 36
7. Samordning för bekämpande av narkotikamissbruket (mom. 13 i hemställan) av m ... 38
8. Åtgärder mot prostitution (mom. 17 i hemställan) av vpk ... 38
9. Utslagnas bostadssituation (mom. 18 i hemställan) av m ... 38
10. Åtgärder mot alkohol- och narkotikamissbruket (mom. 20 i hemställan) av m ... 39
11. Definitionen av narkotika (mom. 23 i hemställan) av vpk ... 39